
The logo for Cupore, featuring the word "cupore" in white lowercase letters on a red rectangular background.

KULTTUURIPOLITIIKAN TUTKIMUSKESKUS CUPORE

Cuporen työpapereita 15

Maria Hirvi-Ijäs & Vappu Renko & Emmi Lahtinen & Sakarias Sokka
& Olli Jakonen & Ari Kurlin Niiniaho

TAITEILIJANA SUOMESSA -TUTKIMUS

Lähestymistapojen ja
metodologioiden pohdintaa

3.11.2021

Cuporen työpapereita 15

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2021

ISBN 978-952-7200-64-3 (pdf)

ISSN 2343-2284 (pdf)

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	5
SAMMANDRAG	6
SUMMARY.....	7
ALUKSI.....	8
Lähtökohdat ja tiedontarpeet	8
Työpaperin tarkoitus ja rakenne	11
1 TAITEILIJAN TUTKIMUKSEN KOHTEENA.....	13
1.1. Taiteilija eri tutkimustraditioissa	13
1.2. Tutkimusta taiteilijoista Suomessa	17
1.3. Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen fokus	19
1.4. Rekisterit tutkimuksen runkona	21
2 TAITEILIJAN AMMATTI PROFESSIONA.....	23
2.1. Professiotutkimuksen logiikat.....	23
2.2. Professionalisoitumisen mekanismit taiteilija-ammateissa	25
2.3. Ammattitaiteilijuuden kriteerit Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa	27
3 TAITEILIJOIDEN ALAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖT	31
3.1. Taiteenalojen kategorisointi	32
3.2. Taiteilijat eri toimialoilla	34
3.3. Toimialajaottelu taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta	39
3.4. Taiteen toimialojen hybridisoituminen	41
4 TAITEILIJANA SUOMESSA -TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	45
4.1. Näkökulmat.....	45
4.2. Rekisteritutkimuksen kulku.....	47
4.2.1. Tutkimuskysymykset.....	48
4.2.2. Rekisteriaineiston muodostaminen.....	50
4.2.3. Rekisteriaineiston keskeiset aukot	55
4.2.4. Rekisteriaineiston analyysi	57
4.3. Tarpeellisia erillisselvityksiä	59
5 LOPUKSI	61
LÄHTEET	63

LIITE 1.....	70

KUVIOT

Kuvio 1. Ammattitaiteilijuuden kriteerit Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa...	30
Kuvio 2. Throsbyn malli (2008). Ks. myös Ruokolainen, 2017, s. 42.	35
Kuvio 3. ESSnet-kategorisointi (2012, s. 44).	36
Kuvio 4. Toimialajaottelu taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta.	40
Kuvio 5. Rekisteritutkimuksen kulku. Sovellettu Sund, 2013.	48
Kuvio 6. Tutkimushankkeen rakenne.....	59
Kuvio 7. Tutkimuksen aikataulu.....	61

TAULUKOT

Taulukko 1. Taiteenalakategorisointeja.....	33
Taulukko 2. Tilastokeskuksen luokitteluja kulttuurin toimialoista sekä kulttuuri- ja taideammateista.....	38
Taulukko 3. Aiempien tutkimusten näkökulmia ja niiden ryhmittely.	47
Taulukko 4. Rekisteritutkimuksen tiedontarpeet.....	49
Taulukko 5. Rekisteritutkimuksen kysymyksiä.	49
Taulukko 6. Luvan aineistonluovutukseen antaneet yhteistyökumppanit ja toimitettava aineisto. Tilanne 6.9.2021.....	55

TIIVISTELMÄ

Vuonna 2020 Cuporessa käynnistyi uusi tutkimushanke *Taiteilijana Suomessa*. Sen päämäärä on tuottaa päivitettyä tietoa maan taiteilijakunnasta kaikilla taiteenaloilla. Työpaperissa kuvataan tutkimushankkeen lähtökohdat sekä sen alkuvaiheessa tehdyt valinnat ja rajaukset perusteluineen.

Taiteilijoita käsittelevä tutkimustraditio on olennainen tausta tutkimushankkeelle. Hanke pohjaa aiempiin taiteilijoihin kohdistuviin tutkimuksiin ja hyödyntää niiden luomaa tietopohjaa. Samalla sen osana laajennetaan aineistopohjaa ja näkökulmia ottaen huomioon tämän päivän olosuhteet sekä muutokset taiteen kentällä ja taiteilijapolitiikassa.

Yhtenä tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa taiteilijakunta erityisesti kansallisen kulttuuripolitiikan näkökulmasta. Taiteilijakunta on taiteilijapolitiikan kautta ja osana laajempaa kulttuuripolitiikkaa erityisasemassa yhteiskunnassa. Tutkimuksen toimeksiantajat ovat opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus.

Taiteilijana Suomessa -tutkimus tarkastelee taiteilijakuntaa ammattilaisnäkökulmasta ja taiteilijuutta erityisenä professiona. Tutkimuskohteena oleva ammattiryhmä rajataan professionalisoitumisen mekanismien kautta muodostetuilla kriteereillä, jotka ovat 1) ammatti-/etujärjestön jäsenyys, 2) korvauksen saaminen tekijänä, 3) taiteilijakoulutuksen saaminen ja 4) apurahan saaminen (julkiselta sekä muilta sektoreilta).

Aineiston keruu ja analyysi pohjautuu taiteenalojen ja toimialojen kategorisointeihin. Taiteenalat päädyttiin jakamaan käytössä olevien kategorisointien pohjalta kuuteen: 1) arkkitehtuuri ja muotoilu, 2) musiikki, 3) esittävät taiteet, 4) audiovisuaaliset taiteet, 5) visuaaliset taiteet sekä 6) kirjallisuus.

Taiteilijoiden ammattiryhmää Suomessa tarkastellaan tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa niiden tietojen perusteella, joita maan väestöstä on saatavilla Tilastokeskukseen kootuissa viranomaisten hallinnoimissa rekistereissä. Keskeinen rekisterilähde on henkilötietojen pitkittäisaineisto (FOLK), josta rajataan taiteilijoiden ammattiryhmää koskevat tiedot ja peilataan niitä suhteessa koko väestöön. Rekisteritutkimuksen pohjalta vastataan kysymyksiin Suomen ammattitaiteilijakunnan koosta, koostumuksesta ja yhteiskunnallisesta asemasta.

Tutkimuksen seuraavissa vaiheissa toteutetaan erillisselvityksiä ammattimaisesta toiminnasta eri taiteenaloilla erityisesti niistä näkökulmista, joita rekisteritutkimuksen kautta ei tavoiteta.

SAMMANDRAG

Cupores nya forskningsprojekt *Konstnär i Finland* startade 2020. Målsättningen är att producera uppdaterad information om landets konstnärer inom alla konstområden. I det här arbetspappret beskrivs projektets utgångspunkter samt de val och avgränsningar som gjordes i början av projektet och hur de motiverades.

Forskningstraditionen som behandlar konstnärer utgör en väsentlig bas för forskningsprojektet. Projektet baserar sig på tidigare forskning om konstnärer och utnyttjar informationsgrunden från dessa. Samtidigt vidgas datagrunden och synvinklarna, och dagens omständigheter samt förändringar på konstfältet och inom konstnärspolitiken tas i beaktande.

Forskningens beställare är undervisnings- och kulturministeriet samt Centret för konstfrämjande. Konstnärerna har konstnärspolitiskt, och bredare kulturpolitiskt, sett en speciell samhällelig ställning. Därför är en av forskningens målsättningar att se på konstnärskåren speciellt ur den nationella kulturpolitikens synvinkel.

Konstnär i Finland-forskningen granskar konstnärerna ur en professionell synvinkel och konstnärskapet som en speciell profession. Konstnärskåren avgränsas genom fyra kriterier som bildats genom professionaliseringens mekanismer: 1) medlemskap i bransch/intresseorganisation, 2) ersättning som upphovsperson, 3) konstnärlig utbildning samt 4) mottagare av konstnärstipendier (från den offentliga sektorn och andra sektorer).

Insamlingen och analysen av data baserar sig på olika kategoriseringar av konstområden och verksamhetsområden. Existerande internationella kategoriseringar används för indelningen av konstområden: 1) arkitektur och formgivning, 2) musik, 3) scenkonst, 4) audiovisuell konst, 5) visuell konst samt, 6) litteratur.

Den professionella konstnärskåren i Finland granskas i forskningens första skede med bas i det befolkningsdata som finns tillhanda på Statistikcentralen i de omfattande register som förvaltas av offentliga myndigheter. Ett centralt register som använts är FOLK (longitudinell databas för personuppgifter) där man avgränsar data om konstnärernas yrkesgrupp och jämför dem med resten av befolkningen. På basis av registerforskningen besvaras frågor om storleken på konstnärskåren i Finland, dess sammansättning och samhälleliga ställning.

I forskningens följande skeden genomförs specialutredningar av den professionella verksamheten inom olika konstområden speciellt sett de ur synvinklar som inte nås genom registerforskning.

SUMMARY

Cupore initiated a new research project in 2020 called As an artist in Finland. The objective is to produce updated information about artists in Finland from all fields of art. This working paper describes the starting points of the research project as well as the choices and limitations and the reasoning behind them.

The tradition of artist research is an essential background for the research project. The project is based on earlier research on artists and utilizes the knowledge base from it. At the same time more data and viewpoints are gathered while considering current circumstances as well as changes in the art field and artist policy.

One of the goals of the research is to outline the field of artists especially from the viewpoint of national cultural policy. Artists have a special position in society through artist policy and more broadly through cultural policy. The research is commissioned by the Ministry of Education and Culture and Arts Promotion Centre Finland.

The research studies artists from a professional angle and being an artist as a specific profession. The professional group that is the research subject is defined through criteria outlined by the mechanisms of professionalization. These are: 1) membership of a trade union/interest group, 2) receiving compensation as an artist, 3) training of artists and 4) receiving grants (from the public sector and other sectors).

The collecting and analysis of the research data is based on categorizations of the art field and other domains. Based on the current categorizations the art fields were divided into six groups: 1) architecture and design, 2) music, 3) performative arts, 4) audiovisual arts, 5), visual arts and 6) literature.

The professional artists in Finland are researched in the first phase of the research based on the information that is available in the registers collected to Statistics Finland and maintained by authorities. A central registry source is the longitudinal personal database FOLK, where the information pertaining the professional group of artists is outlined and compared to the general population. Based on the registry research the research will answer questions related to the size, composition and societal position of the group of professional artists in Finland.

In the next phases of the research separate reports are carried out on professional activity in different fields of art especially from the viewpoints that registry research doesn't reach.

ALUKSI

Lähtökohdat ja tiedontarpeet

Taiteilijoita ammattikuntana Suomessa on tutkittu aktiivisesti 1970-luvulta lähtien. Tutkimukset ovat tuottaneet tietoa muun muassa taiteilijoiden koulutuksesta, toimintaedellytyksistä ja tulonmuodostuksesta.¹ Suuri osa tutkimuksista on toteutettu valtion taidehallinnossa ja läheisessä yhteistyössä taiteilijajärjestöjen kanssa.² Tavoitteena on ollut kerätä tietoa taide- ja taiteilijapolitiikan harjoittamisen tueksi.

Taiteilijoiden tilannetta on tutkittu myös Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa. Vuodesta 2015 Cupore on yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) kanssa toteuttanut tiedonkeruuta suomalaisten taiteilijoiden toimintaedellytyksistä jokavuotisella Taiteen ja kulttuurin barometrilla. Lisäksi taiteilijoiden tilannetta on tarkasteltu osana muita Cuporen tutkimuksia ja selvityksiä.³

Vuonna 2020 Cuporessa käynnistyi uusi tutkimus *Taiteilijana Suomessa*. Sen päämäärä on tuottaa päivitettyä tietoa maan taiteilijakunnasta kaikilla taiteenaloilla. Tutkimuksen toimeksiantajina ovat opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) ja Taike, joiden kanssa yhteistyössä tutkimushanke toteutetaan.⁴ Hanke pohjaa aiempiin taiteilijoihin kohdistuviin tutkimuksiin. Samalla sen osana laajennetaan suomalaisen taiteilijoihin kohdistuvan tutkimuksen aineistopohjaa ja näkökulmia ottaen huomioon tämän päivän olosuhteet sekä muutokset taiteen kentällä ja taiteilijapolitiikassa.

Tutkimussuunnitelman mukaan *Taiteilijana Suomessa* -tutkimus muodostaa laajan ja monipuolisen tietopohjan ammattitaiteilijoiden työskentelytilanteesta Suomessa. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa vastataan rekisteritietojen pohjalta kysymyksiin Suomen ammattitaiteilijakunnan koosta, koostumuksesta ja yhteiskunnallisesta asemasta. Yhteiskunnallisella asemalla tarkoitetaan

¹ Kts. yhteenveto Rensujeff, 2003 s. 8 sekä Rensujeff 2014, s. 17.

² Viimeisimmät kaikkia taiteenaloja kattavat tutkimukset Suomessa koskevat vuosia 2000 ja 2010. Ne on julkaistu vuosina 2003 ja 2014 nimellä *Taiteilijan asema* (Rensujeff 2003; 2014/2015).

³ Cuporen tutkimuksia taiteilijoiden tilanteesta ja toimintaympäristöstä on toteutettu yhteistyössä ensisijaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön ja Taiken kanssa useasta eri näkökulmasta, kts. tarkemmin www.cupore.fi/julkaisut.

⁴ OKM ja Taike ovat edustettuna sekä hankkeen ohjausryhmässä että asiantuntijaryhmässä.

tässä sitä arvostusta, jota yhteiskunnassa taiteilijoille osoitetaan ja joka perustuu siihen, millaisena taiteilijoiden asema ja rooli yhteiskunnassa nähdään ja koetaan.⁵

Aineisto kuvaa lähtökohtaisesti tilannetta vuonna 2019, mutta hankkeen edetessä tarkastelua päivitetään tuoreemmilla rekisteritiedoilla esimerkiksi koronaviruspandemian vaikutusten havaitsemiseksi.⁶ Tutkimuksen seuraavissa vaiheissa toteutetaan erillisselvityksiä ammattimaisesta toiminnasta eri taiteenaloilla erityisesti niistä näkökulmista, joita rekisteritutkimuksen kautta ei tavoiteta.

Taiteilijana Suomessa -tutkimus tuottaa tietoa kulttuuri-, taide- ja taiteilijapolitiikan toteuttamiseen ja seurantaan. Poliitikkojen toteutus, seuranta ja arviointi edellyttävät tietoa taiteilijoiden toiminnasta ja toiminnan edellytyksistä: esimerkiksi siitä, miten nykyiset tuotantorakenteet ja tukijärjestelmät rakentuvat ja toimivat eri taiteenaloilla. Taiteilijoiden näkökulmasta kyse on myös taiteilijapolitiikan tavoitteiden ja toimenpiteiden relevanssista eli siitä, miten ne vastaavat taiteilijoiden tarpeisiin (ks. Kettunen, 2016). Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperustaa koskevassa julkaisussa (Haanpää ym., 2020) todetaan, että taidetta ja taiteilijoita koskeva tiedonkeruu on tärkeää päätöksenteon tueksi sekä alan painoarvon lisäämiseksi. Taiteenalakohtainen tiedonkeruu ja vertailu on kuitenkin nykyisellään vaikeata muun muassa määrittelyjen ja luokittelujen epäyhdenmukaisuudesta ja tiedonkeruun hajanaisuudesta johtuen. Lisäksi alan toimijoita on vaikea tunnistaa ja alalta puuttuvat automaattisesti syntyvät rekisterit. (Emt., s. 40–41, 88.)

Taiteilijana Suomessa -tutkimus asettuu osaksi erilaisista tutkimuksellisista tarpeista ja traditioista syntynyttä jatkumoa. Tässä jatkumossa voidaan Suomessa erottaa kolme aaltoa: 1970-luvulla toteutetut tutkimukset (esimerkiksi kuvataiteilijoista), 1980- ja 1990-luvuilla Taiteen keskustoimikunnan (nykyinen Taike) tutkimusyksikön⁷ julkaisemat eri taiteenalojen monografiat ja vuodesta 2000 kaikkia taiteenaloja käsittelevät tutkimusraportit. Vuoteen 2000 saakka tutkimukset perustuivat taiteenalakohtaisesti saatavilla olleisiin aineistoihin (rekisterit, matrikelit, kyselyt). Kyselytutkimusta ryhdyttiin painottamaan vuoden 2003 Taiteilijan asema -tutkimuksessa. (Karhunen, 2020.) Aiemmat tutkimukset ja niissä syntynyt tietopohja tukevat osaltaan Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen toteutusta.

⁵ Vrt. UNESCO:n suositus taiteilijan asemasta (1983).

⁶ Tarkasteluvuodeksi valittiin 2019, sillä tuoreempia rekisteritietoja ei tutkimuksen alkaessa ole saatavilla. Tarkasteluvuosi tarjoaa myös tietoa taiteilijakunnasta ennen koronan aiheuttamia erilaisia vaikutuksia.

⁷ Erillinen Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikkö lakkautettiin perustettaessa Taiteen edistämiskeskus vuoden 2013 alusta.

Taiteilijana Suomessa -tutkimus sijoittuu ajankohtaan, jossa taiteilijoiden työtä ja ammattia rinnastetaan aiempaa selkeämmin muiden alojen ammatteihin ja työn teon rakenteisiin (kts. mm. OKM, 2018; Uusikylä ym., 2020). Taiteilijapolitiikan linjaukset sekä taiteen edistämisen perusrakenteiden uudistamistavoitteet ovat saaneet aikaan aktiivista keskustelua taiteellisen työn määrittelystä, ymmärryksestä ja arvostuksesta (kts. mm. OKM, 2018; Taike/www.reiluntaiteenmanifesti.fi, 2020.) Näin tutkimus ammattitaiteilijoista on monella tapaa suhteessa yleiseen työelämäntutkimukseen, jonka piirissä on tarkasteltu myös taiteilijoita (mm. Junnilainen, 2021; Jakonen ym., 2021). Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen lähtökohta on kuitenkin taiteilijapolitiikan pohjustaminen ja siihen perustuva taiteilijakunnan yhteiskunnallinen erityisasema.

Kulttuurin kytkeminen osaksi laajempia luovan talouden elinkeinorakenteita on siirtänyt kulttuuripolitiikkaa lähemmäs elinkeinopolitiikkaa. Samalla taiteilijuuden määritelmät ovat laajentuneet ja yleistyneet kohti luovien alojen toimintaa ja kulttuurivaroja (ks. myös Banks & O'Connor, 2021). Tämän myötä taiteilijoiden toimintaa on tarve tarkastella myös elinkeinonäkökulmasta.

Taiteilijoiden ja muiden kulttuuritoimijoiden työmarkkina-asemien, toimialojen sekä eri taiteenalojen elinkeino-, toimeentulo- ja tukirakenteiden tutkimusta on korostanut entisestään Suomeen vuoden 2020 keväällä iskenyt koronaviruspandemia ja sen aiheuttamat rajoitustoimenpiteet, jotka vaikuttivat voimakkaasti toimintamahdollisuuksiin taiteen eri toimialoilla (esim. Saari, 2021; Jakonen ym., 2020). Taiteilijakuntaa koskevat tiedontarpeet ovat erityisen ajankohtaisia osana kulttuurin jälleenrakennustyötä.⁸

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen lisäksi monissa muissa Cuporen tutkimushankkeissa tarkastellaan taiteilijoita ja taiteilijoiden toimintaedellytyksiä. Näitä ovat esimerkiksi vuosittain toteutettava ja kentän toimijoiden näkemyksiä kokoava [Taiteen ja kulttuurin barometri](#), koronapandemian vaikutusten seuranta sekä laajemmin tarkastelu [julkisen rahoituksen jakautumisesta eri taiteenaloille ja toimialoille](#). Tutkimushankkeet tukevat toisiaan ja muissa tutkimuksissa syntyvää tietoa voidaan hyödyntää myös osana Taiteilijana Suomessa -tutkimusta.

⁸ Ks: <https://minedu.fi/-/tiede-ja-kulttuuriministeri-kurvinen-kaynnistaa-kulttuurin-jalleenrakennustyon-> [haettu 22.10.2021].

Työpaperin tarkoitus ja rakenne

Tässä työpaperissa kuvaamme Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen lähtökohdat sekä sen alkuvaiheessa tehdyt valinnat ja rajaukset perusteluineen. Tutkimushankkeen suunnitteluvaiheessa pidimme tärkeänä selvittää tutkimusalan muodostumista ja niitä erityisiä tilanteita, joihin taiteilijuus taustaltaan monialaisessa tutkimustraditiossa asettuu.⁹ Totesimme olennaiseksi kuvata tutkimuskohteen määrittelyyn, aineistokeruun periaatteet, tutkimuksen kontekstin ja sen tavoitteet.

Taiteen ja taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema on jatkuvassa liikkeessä ja taiteilijuus on avoin ja usein kiistelty ammattinimike. Tavalla, jolla tutkimus kohteensa asemoi, on vaikutusta tutkimuksen tuloksiin sekä tulosten välittyessä taiteilijapolitiikan harjoittamiseen, myös koko ammattikunnan määrittelyyn. Siten on tutkimuseettisesti tärkeää pyrkiä tiedostamaan ja kuvaamaan tutkimuksen taustalla toimivia mekanismeja sekä sitä, mistä traditiosta tutkimus lähtee ja mistä näkökulmasta tutkimuksen tarkoitus on suunnattu.

Tutkimuksen toimeksiannon myötä sen lähtökohtana ovat julkiset taide- ja taiteilijapoliittiset tavoitteet. Sekä OKM:n että Taiken tavoitteisiin sisältyy ennalta määriteltyjä ja muutoksessa olevia ymmärryksiä ja näkemyksiä taiteilijuudesta ja taiteilijoiden työstä (ks. luku 1.3). Aineistonkeruussa ja tutkimuskysymysten muotoilussa huomioidaan toimeksianto sekä tieteellisen tutkimuksen mahdollisimman objektiivinen lähtöasetelma.

Tutkimuskäytäntöihin liittyvät oleellisesti tiedonkeruumenetelmien valinnat. On pohdittava, miten luotettavaa ja täsmällistä tietoa on mahdollista saada heterogeenisestä ammattiryhmästä muuttuvassa toimintaympäristössä. Tutkimuksessa on otettu huomioon eettinen periaate, jonka mukaan tutkittavien osallistumista ei voida ohittaa (*"nothing about us without us"*).¹⁰ Periaate läpäisee hankkeen eri vaiheissaan.

Työpaperi koostuu johdantoa seuraavista neljästä luvusta, joissa avaamme, syvennämme ja kontekstualisoimme tutkimusmetodologisia ja eettisiä valintoja ja pohdintoja. Ensimmäisessä luvussa kuvaamme taiteilijoita käsittelevää tutkimustraditiota, joka on Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen olennainen tausta. Toisessa luvussa lähestymme taiteilijan ammattia professiotutkimuksen näkökulmasta ja pohjustamme niitä rajauksia ja kriteerejä, joita käytämme taiteilijuuden ja

⁹ Tämänkaltaisen refleksiivisen otteen soveltaminen ammattitaiteilijoihin kohdistuvaan tutkimuksen suunnitteluun on Sari Karttusen väitöskirjan kehyskertomuksen keskeisiä aiheita. Hänen analyysinsä on tukena useassa kohdassa tämän hankkeen suunnittelussa. (Ks. Karttunen, 2002.)

¹⁰ "Nihil de nobis, sine nobis". Sanontaa on käytetty eurooppalaisessa politiikassa pitkään ja se nousi 1990-luvulla ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuuskeskusteluissa vahvaksi periaatteeksi. (Mm. Russel, 2003.)

tutkimuskohteen määrittelyssä. Kolmannessa luvussa kuvaamme kategorisointeja liittyen niihin taiteenaloihin ja toimialoihin, joita käsittelemme sekä aineiston keruussa että sen analysoinnissa. Neljännessä luvussa esittelemme ja perustelemme ne valinnat, joihin olemme tutkimuksessa päätyneet. Loppuluvussa kiteytämme Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen kokonaisuuden.

1 TAITEILIJA TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Kysymykset siitä, kuka on taiteilija ja miten taiteilijuus määritellään, ovat jatkuvasti kiisteltyjä ja aiheuttavat vahvoja mielipiteitä sekä taiteen kentän toimijoiden että yleisön keskuudessa.¹¹ Yksimielisyyden puutteessa on todettu, että taiteilijuus on avoin käsite ja toimijuus, jonka ominaisuuksista ja määreistä ei ole mahdollista lopullisesti sopia.

Jos taiteilija on lähtökohtaisesti määrittelemätön toimija ja taiteilijuus niin sanottu avoin ammatti, jonka periaatteessa jokainen voi omaksua, syntyy kysymys siitä, miten taiteilijoita voidaan lähestyä tutkimuksen kohteena.¹² Milloin ja miksi on välttämätöntä määritellä, kuka tai mikä taiteilija on? Mitä tämä vaatii tutkimusprosessilta? Taiteilijoiden tutkiminen edellyttää implisiittisiä ja eksplisiittisiä kategorisointeja, jotka ovat vuorovaikutuksessa tutkimuskysymysten ja metodien kanssa. Tutkimuksen tavoitteista ja kysymyksistä riippuen määrittelyt voivat liittyä esimerkiksi valtionhallinnon, yleisön tai työmarkkinoiden tarpeisiin. (Ks. mm. Heikkinen, 2005; Bille et al., 2021.) Keskeistä on tuoda erilaiset kategorisoinnit, määritelmät ja niihin johtaneet valinnat esiin (Karttunen, 1998; 2002). Valitun näkökulman läpinäkyvyys ja auki kirjoittaminen on osa tutkimustyön eettistä perustaa.

1.1. Taiteilija eri tutkimustraditioissa

Taiteilijuus on länsimaisessa kulttuurihistoriassa tunnistettu yhteiskunnallinen toimijuus jo antiikin ajoilta, ja taiteilijakoulutusta on järjestetty ainakin Kreikassa jo 300-luvulla ennen ajanlaskun alkua (Kivistö & Riikonen, 2009). Vuosituhansien varrella taiteilijan yhteiskunnallinen asema ja taiteellisen työn arvostus on vaihdellut muun muassa riippuen taiteelle osoitetuista ja luoduista funktioista.

Taiteilijat ovat pitkään olleet eri tutkimusalojen tutkimuskohteena. Tutkimus taiteilijoista oli alun perin taidehistorian keskeinen aihe.¹³ Varsinkin 1960-

¹¹ Ks. Taiteen ja kulttuurin barometri 2016, 2017 ja 2018. Huhtikuussa 2021 syntyi mediassa laaja keskustelu taiteilijuuden määritelmästä, mutta myös laajemmin ammattilaisuuden ja asiantuntijuuden suhteesta. Ks. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/03/24/laura-frimanin-kolumni-jokainen-temp-paritahti-ja-kombuchabloggaaja-ei-ansaitse>, <https://yle.fi/uutiset/3-11861151>, [Kuka kaipaa ammattitaiteilijaa? – EDIT \(editmedia.fi\)](https://yle.fi/uutiset/3-11861151) [haettu 4.8.2021].

¹² Taiteilijuus rinnastuu eri tutkimustraditioissa yleisiin kulttuurialan toimijoihin – kulturarbetare, kulturskapare, cultural worker jne. Ks. esim. ESSNet Culture, 2012; Myndigheten för kulturanalys, 2020; Disce, 2020.

¹³ Giorgio Vasarin 1550-luvulla kirjoitetut taiteilijaelämäkerrat nähdään varhaisimpina tutkielmina, joissa määritellään taiteilijuutta. Brittiläinen taidehistorioitsija Ernst Gombrich on Maailman taiteen historia -kirjassaan todennut, että ”ei ole taidetta, vain taiteilijoita”. (Gombrich, 1950.)

luvulta lähtien tutkimus laajentui yhteiskuntatieteiden ja taloustieteiden aloille, joissa taiteilijoita on lähestytty erityisenä ammattiryhmänä muiden ammattien joukossa. (Ks. mm. Becker, 1983; Bourdieu, 1985; Mitchell & Karttunen, 1991.) Tutkimusala ja -kysymykset ovat muuttuneet samalla kun taide ilmaisu- ja toimintamuotona sekä taiteilijuus ammattina ovat muuttuneet, laajentuneet ja moninaistuneet.

Modernina aikakautena taiteilija on nähty niin erityisenä ja karismaattisena poikkeusyksilönä kuin tietyn alan ammattilaisena. Taiteilijamäärittelyihin liittyvä tutkimustraditio voidaan jakaa karkeasti kolmeen vaiheeseen, jotka näkyvät myös Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen taustalla.

Ensimmäinen tutkimustraditio on filosofinen estetiikka, jossa taiteilijuuden määrittely nojaa vahvasti saksalaisen filosofi Immanuel Kantin kolmanteen kritiikkiin (*Kritik der Urteilskraft*) vuodelta 1790. Siinä määritelty taiteilijan erityispiirre liittyy ajatukseen antiikin myyteistä tunnistetusta geniuksesta, neroudesta, joka on edellytys taiteen luomiselle. Tämä ajatusmalli vahvistui 1800-luvun romanttisen filosofian aikana ja kulkeutui modernismin kautta taiteilijamyyttinä tähän päivään saakka.

Myyttiä taiteilijasta erityisenä hahmona ja karismaattisena tekijänä on pyritty purkamaan monella tapaa (kts. esim. Bourdieu, 1993; Koskinen, 2006; Kester, 2015; Røysing, 2016). Taiteen määrittely ja merkityksen muodostuminen on hattu siirtää laajempaan institutionalisoituneeksi taidemaailmaksi tai taidekentäksi kutsuttuun kontekstiin ja ymmärtää sosiaalisesti konstruoiduksi prosessiksi (Danto, 1964; Dickie, 1974; Becker, 1983; Bourdieu, 1993).

Kuitenkin taiteilijuus, taiteellinen lahjakkuus ja taiteellinen laatu ovat olleet jatkuvan keskustelun kohteena ja vaikka tutkimuksen painopisteet ovat siirtyneet, lopullisesti taiteilijamyytistä ei kulttuurissamme ole luovuttu.¹⁴ (Karttunen & Mitchell, 1991; Lindsköld, 2013; Eliassen & Prytz, 2016; Bille et al., 2021.) Tämänkaltaiseen filosofis-esteettiseen ajatteluun pohjautuvaan taide- ja taiteilijamäärittelyyn liittyy vahvasti ajatus taiteen autonomiasta ja taiteilijan vapaudesta.

Toinen tutkimustraditio on kulttuurin taloustutkimus (Throsby, 2000; 2010; Abbing, 2002; Towse, 1995; 2003; 2019). Vaikka taloustieteen ja kulttuurin tutkimuksen kytkentä yleistyi laajemmin vasta 1900-luvun viimeisten vuosikymmenien aikana, viittauksia taiteellisten ammattien arvoon löytyy jo Adam Smithin kirjoituksista:

¹⁴ Myyttien kulttuurisesta funktiosta kts. esim. Simonsuuri, 1996.

“-- in a profession where twenty fail for one that succeeds, that one ought to gain all that should have been gained by the unsuccessful twenty” (Smith, 1776: 107) (viittaus Disce, 2020)

Taiteilijuus on kiinnostanut taloustieteilijöitä muun muassa siksi, että se on nähty poikkeavana ammattina ja toimintana, joka ei vastaa odotettuja yleisiä, taloustieteellisen logiikan mukaisia kehityskulkuja tai käyttäytymismalleja. Taiteellinen työ on tällöin nähty lähinnä taloudellisena pulmana erityisesti tuottavuuden näkökulmasta. (Baumol & Bowen, 1966.)

David Throsbyn (2010, s. 80–81) mukaan työmarkkinoiden näkökulmasta taiteilijatyövoimaa luonnehtii erityisesti kolme erityispiirrettä. Ensinnäkin taloudelliset voitot ammattimaisesta taiteilijantyöstä ovat tyypillisesti pienempiä kuin muissa samanlaisia piirteitä (mm. koulutusvaatimukset) omaavissa ammateissa. Täten monet taiteilijat tekevät eri työmarkkinoilla samanaikaisesti useaa työtä: luovaa taiteellista työtä, taiteisiin liittyvää työtä ja ei-taiteellista työtä. Toisena piirteenä on taiteellisesta työstä saatavien tulojen vaihtelevuus, mikä on yleisesti ottaen suurempaa kuin muissa verrattavissa ammateissa. Kolmas taiteilija-ammattaja erottava ulottuvuus ovat ajankäyttöä ja työtä ohjaavat ei-rahalliset motiivit; taiteilija ei tee työtä vain ja ainoastaan rahan ansaitsemiseksi.¹⁵

Taloudellinen näkökulma taiteilija-ammatteihin on korostunut etenkin viime vuosikymmeninä, jolloin ajatus taiteen yhteiskunnallisesta tehtävästä on painottunut sen taloudelliseen arvoon kokemuksellisuuden tai kulttuuristen merkitysten muodostumisen sijaan. Taiteilijoita on liitetty osaksi luovaa työvoimaa, ja taiteen toimialaa osaksi luovia aloja ja kulttuuriteollisuutta (ks. mm. Røysing, 2016; Disce, 2020). Taloudellisesta näkökulmasta ymmärrettyyn taiteilijuuteen liittyy näkemys taiteellisesta työstä ja tuotannosta osana markkinavetoista elinkeinoelämää sekä luovuudesta tuotteistettavana innovaationa.

Kolmas tutkimustraditio liittyy kulttuuritutkimuksen globaaliksi laajentuneeseen ja moninaistuneeseen ajatukseen luovuudesta perustavanlaatuisena ihmisoikeutena, osana ihmisenä olemista ja hyvää elämää. Taiteilijuus ja luova toiminta nähdään subjektiivisena oikeutena, jolloin ketään ei voi kieltää määrittelemästä itseään taiteilijaksi.

Yksi perusmäärittely taiteilijuudesta ja taiteilijan asemasta artikuloitiin vuonna 1980 UNESCOssa sovituksessa suosituksessa, jota kaikkien jäsenmaiden toivotaan noudattavan. Suosituksessa halutaan suojata taiteilijan oikeus määritellä

¹⁵ Taiteilijoiden keskuudessa on suuria näkemuseroja siitä, mitä laskea osaksi taiteellista työtä sekä siitä, miten toimeentulo on tai sen tulisi olla kytketty luovaan työhön (ks. mm. Hirvi-Ijäs ym., 2020).

itseään sekä taiteilijoiden moraalisia, taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia. Huomiointavaa on, että oikeudet ovat kytketty siihen asemaan ja merkityksellisyyteen, joka yhteiskunnassa taiteilijoille on osoitettu. Suosituksessa ei ole mahdollista yleistää sitä osaa tai tehtävää, jota taiteilijoille eri yhteiskunnissa ja tilanteissa annetaan.

‘Artist’ is taken to mean any person who creates or gives creative expression to, or recreates works of art, who considers his artistic creation to be an essential part of his life, who contributes in this way to the development of art and culture and who is or asks to be recognized as an artist, whether or not he is bound by any relations of employment or association.

The word ‘status’ signifies, on the one hand, the regard accorded to artists, defined as above, in a society, on the basis of the importance attributed to the part they are called upon to play therein and, on the other hand, recognition of the liberties and rights, including moral, economic and social rights, with particular reference to income and social security, which artists should enjoy. (UNESCO, 1980.)¹⁶

UNESCOssa on jatkettu yhteisten julkilausumien ja suositusten työstämistä erityisesti ilmaisunvapauden näkökulmasta.¹⁷ YK:n Ihmisoikeusneuvosto julkaisi 2013 erillisen raportin taiteellisen ilmaisun ja luomisen vapaudesta osana ihmisoikeuksia.¹⁸ Myös Pohjoismainen ministerineuvosto on viime vuosina korostanut kulttuurisen moninaisuuden ja taiteellisten ilmaisujen merkitystä demokratian ja yhdenvertaisen yhteiskunnan perustana.¹⁹ Taide sosiaalisena toimintana ja jokaisen oikeus luovuuteen ovat kulttuuripolitiikan kulmakiviä myös Suomessa. Taidetta julkisena palveluna sekä yhteiskunnallisen tasa-arvon ja hyvinvoinnin lisääjänä tarkastelleessa ArtsEqual-tutkimushankkeessa julkaistiin muun muassa tietoa ja toimenpidesuosituksia suomalaisille viranomaisille liittyen turvapaikkaa anovien taiteilijoiden oikeuksiin.²⁰

¹⁶ Käännetty myös suomeksi (Suositus taiteilijan asemasta, 1983), mutta tässä sitaateissa on päädytty käyttämään englanninkielistä alkuperäistekstiä käännöksessä syntyvien tulkinnallisten erojen välttämiseksi.

¹⁷ https://www.unesco.de/sites/default/files/2020-07/artistic_freedom_pdf_web.pdf [haettu 14.5.2021].

¹⁸ https://freemuse.org/wp-content/uploads/2013/04/A-HRC-23-34_en.pdf [haettu 18.5.2021].

¹⁹ <https://www.norden.org/sv/node/4770> [haettu 18.5.2021].

²⁰ [fbe10926-9fc1-4cbe-beae-daa10ec977d1 \(artsequal.fi\)](https://www.artsequal.fi/fbe10926-9fc1-4cbe-beae-daa10ec977d1) [haettu 14.5.2021].

1.2. Tutkimusta taiteilijoista Suomessa

Taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema on Suomessa vaihdellut osana maan eri vaiheita. Jo ennen maan itsenäistymistä taiteilijat olivat mukana luomassa kansallisia mielikuvia ja kulttuurista identiteettiä. Yhteiskunnallisten rakenteiden luominen taiteilijoiden työn mahdollistamiseksi osoittaa, että taiteilijoiden toiminta on nähty Suomessa tärkeänä. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana Suomi on kehittänyt yhä selvemmin artikuloitua valtiollista taiteilijapolitiikkaa ja taiteen tukirakenteita soveltaessaan pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia. (Ks. mm. Heikkinen, 2003; 2007.) Samalla taiteilijapolitiikan perusteissa ja tavoitteissa on eroja Pohjoismaiden välillä. Suomalaisen taiteilijapolitiikan ytimeen on esimerkiksi rakennettu tiukasti taiteellisen laadun arviointi ilman kytkentää sosiaaliseen tarveharkintaan kuten vaikkapa Norjassa (Heikkinen, 2000).

Ammattitaiteilijoiden tutkimus Suomessa on 1970-luvulta lähtien keskittynyt paljolti julkisen taiteilijapolitiikan ja tukirakenteiden tarkasteluun. Taidehallinnon tueksi tehdyt selvitykset ovat painottuneet eri taiteenalojen rajautumisiin, tukirakenteiden hallinnollisiin ja oikeudellisiin tulkintoihin sekä työvoima- ja sosiaalipoliittisiin näkökulmiin. (Mm. Arpo, 2004; Aaltonen & Karttunen, 2015; Rautiainen, 2008; Rensujeff, 2003; 2014.)

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana selvityksiä on toteutettu etenkin osana taide- ja taiteilijapolitiikan toimeenpanosta vastaavan OKM:n alaisen taiteen edistämisen asiantuntija- ja palveluvirasto Taiken sekä sitä edeltäneen Taiteen keskustoimikunnan toimintaa. Taike on julkaissut viimeisen kymmenen vuoden aikana useita taiteilijoita koskevia selvityksiä (mm. Rensujeff, 2011; Karhunen, 2013; Rensujeff, 2014; Roiha, 2016; Svart, 2019). Laajimmin ammattitaiteilijoita on käsitelty Taiteilijan asema -tutkimuksissa (Rensujeff, 2003; Rensujeff, 2014), joiden tavoitteena oli hahmottaa Suomen taiteilijakunnan rakennetta, työmarkkina-asemaa, tulolähteitä ja tulotasoa.

Taiken kohderyhmää ovat etenkin ammattitaiteilijat, joille Taike jakaa vuosittain apurahoja.²¹ Lähtökohta näkyy myös Taiken piirissä toteutettujen tutkimusten rajauksissa. Taiteilijan asema -tutkimusten kohteena olleet ammattitaiteilijat määriteltiin kahden kriteerin kautta: 1) taiteilijajärjestön jäsenyys (eli

²¹ Esim. Taiken kriteeri vuoden 2021 taiteilija-apurahoissa: Valtion taiteilija-apurahat on tarkoitettu eri alojen ammattitaiteilijoille ja taidejournalisteille. Apurahakausi alkaa vuonna 2022. Myönnettävien apurahojen lukumäärät ja pituudet vaihtelevat taiteenaloittain puolivuotisesta viisivuotiseen. Ammattitaiteilija luo, esittää tai tulkitsee taidetta pää- tai sivutyönään. Ammattitaiteilijalla on jonkin taidealan koulutus tai muulla tavalla hankittu taiteenalan ammattitaito.

taiteilijajärjestöjen kriteeristöt) ja 2) valtion sekä alueellisten taidetoimikuntien (ml. erillislautakunnat) vertaisarviointi eli valtion apurahan saaminen (Rensujeff, 2014, s. 19). Sekä vuoden 2003 että 2014 julkaistujen Taiteilijan asema -tutkimusten tutkimusaineisto koottiin edellä mainitut kriteerit täyttävälle taiteilijoille suunnattuna posti-/verkkokyselynä. Tiedot muun muassa taiteilijoiden toimeentulosta perustuvat siten niihin tietoihin, joita kyselyn kohderyhmään kuuluneet ja siihen vastanneet taiteilijat itse ilmoittivat.

Taiteilijan määritelmä on poikennut Taiteilijan asema -tutkimusten rajauksesta etenkin kieli- ja kulttuurivähemmistötaustaisten taiteilijoiden asemaa käsittelevissä Taiken selvityksissä (mm. Svart, 2019; Karhunen, 2013; Roiha, 2016). Rajatuimmin ammattitaiteilija on määritelty henkilöksi, joka saa ainakin osittain elantonsa taiteellisesta työstä (Svart, 2019) tai henkilöksi, joka on hakenut apurahaa Taiteen keskustoimikunnasta (Karhunen, 2013). Lisäksi on käytetty UNESCO:n määritelmää eli ihmisen oikeutta itse määrittellä ja tulla tunnustetuksi taiteilijana (Roiha, 2016).

Erilaiset määritelmät ovat vaikuttaneet siihen, kuka eri selvityksissä on tullut miellettyksi taiteilijana ja millaisena taiteilijakunta kyseisestä näkökulmasta on näyttäytynyt. Määritelmät ovat paitsi arvo- ja valintakysymyksiä myös käytännön sanelemia: niihin sisältyy realiteetteja siitä, millaista tietoa on saatavilla. Tarkasteltaessa etenkin vähemmistöjä määrittelyyn liittyy lisäksi kysymyksiä sensitiivisyydestä ja representaatiosta eli siitä, kenellä on alkujaankaan oikeus tehdä määritelmiä. Esimerkiksi saamelaisia taiteilijoita käsitellessä selvityksessä taiteilijajoukon kattavuuden arviointiin osallistui saamelaisen taidekentän asiantuntijoita (Rensujeff, 2011).

Vuodesta 2013 tutkimusta taiteilijoista on tehty tiiviissä yhteistyössä Taiken ja Cuporen välillä. Vuodesta 2015 toteutettu Taiteen ja kulttuurin barometri on seurannut vuosittain vaihtuvalla teemalla taiteilijoiden toimintaedellytyksiä ja toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia. Barometri tuo esiin taiteilijoiden näkemyksiä ajankohtaisiin kysymyksiin ja ilmiöihin. Barometri toteutetaan kyselytutkimuksena. (Ks. Rautiainen ym., 2015; Hirvi-Ijäs ym., 2016; Hirvi-Ijäs ym., 2017; Hirvi-Ijäs ym., 2018; Hirvi-Ijäs ym., 2019; Hirvi-Ijäs ym., 2020; Ruusuvirta ym., 2021.)

Barometrin kohteena ovat vaihtelevasti olleet Suomessa asuvat tai toimivat taiteilijat sekä muut taidealan asiantuntijat. Kohderyhmä on voinut olla koko Suomen taiteilijakunta tai esimerkiksi nuoret, alle 35-vuotiaat taiteilijat. Taiteilijoita ei ole barometrissa määritelty, vaan kyselylomakkeessa vastaajaksi on toivottu esimerkiksi ”eri taiteenaloilla toimivia taiteilijoita” tai ”nuoria

taiteentekijöitä”, jolloin määrittelyvalta on ollut vastaajalla itsellään. Taiteilijan määrittelyyn on kuulunut myös toimijuuden tunnistaminen. Esimerkiksi vuoden 2019 barometrin mukaan ”taiteilijan työssä voi olla kysymys taiteellisesta työstä, taiteellisesta toiminnasta, taidetyöstä, tai taiteeseen liittyvästä työstä.” (Hirvi-Ijäs ym., 2019). Monena vuonna avoimen kyselylinkin ohella kysely on lähetetty myös suoraan otokselle Taikesta apurahaa hakeneista. Tällöin taiteilija on tullut määritellyksi haetun valtion apurahan kautta.

Taiteilijoita on tutkittu myös osana muuta Cuporen tutkimustoimintaa liittyen esimerkiksi hallinnollisiin rakenteisiin ja rahoitukseen (mm. Savolainen, 2017; Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019; Sokka & Jakonen, 2020; Sokka ym., 2020), hyvinvointipolitiikkaan (Jakonen & Lahtinen 2019), työpolkuihin, työskentelyyn ja toimeentuloon (Oksanen-Särelä & Kurlin Niiniaho, 2020), tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen (mm. Roiha ym., 2015; Anttila 2019; Lahtinen ym. 2020) sekä julkiseen taiteeseen (mm. Karttunen & Myllyntaus, 2020). Cupore on ollut myös mukana ArtsEqual-tutkimushankkeen toteutuksessa (www.artsequal.fi).

1.3. Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen fokus

Taiteilijoiden ja taiteellisen luomistyön tukeminen on eräs länsimaisen kulttuuripolitiikan jaetuista perustavoitteista (esim. Dubois, 2015; Throsby, 2010). Osana muuttuvaa taide- ja kulttuuripolitiikkaa taiteilijoilla ja heidän työllään on nähty merkitystä esimerkiksi kansan sivistäjinä ja valistajina, taide- ja kulttuuripalvelujen tuottajina, maakuvan ja viennin edistäjinä, hyvinvoinnin luojina sekä alueiden kehittäjinä.

Taiteilijana Suomessa -tutkimus on lähtökohtaisesti tilaustutkimus, jossa yleiset julkiseen kulttuuripolitiikkaan kuuluvat taiteilijapoliittiset tavoitteet toimivat tutkimuksen punaisena lankana. Taiteilijakunta on taiteilijapolitiikan kautta erityisasemassa yhteiskunnassa ja osana laajempaa kulttuuripoliittista kontekstia. Näin ollen yhtenä tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa taiteilijakunta erityisesti kansallisen kulttuuripolitiikan näkökulmasta.

Taiteilijapolitiikkaa on viime vuosikymmeninä linjattu rajatusti taide- ja taiteilijapolitiikkaa koskevissa dokumenteissa kuten taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman taustoituksissa ja periaatepäätöksessä (OPM, 2002a; 2002b; 2003; OKM, 2018) sekä yleisemmissä kulttuuripolitiikan (OPM 2009; OKM 2017a) ja luovien alojen (OKM, 2017b) strategioissa. Dokumenteissa näkyy monin tavoin taiteilijapolitiikan yhdistäminen 2000-luvulla korostuneeseen luovien alojen

kehittämistyöhön ja kulttuuritalouteen: taiteilijoihin esimerkiksi viitataan luovan työn tekijöinä ja osana luovia aloja (mm. OPM, 2009, esim. s. 11, 16, 30; OKM, 2017a, s. 41).

Vuonna 2011 julkaistussa valtioneuvoston selonteossa kulttuurin tulevaisuudesta käsiteltiin laajasti kulttuurialaa ja sen yhteiskunnallista merkitystä. Sen osana ammattitaiteilijoiden työn muodoille haluttiin antaa erilliskohtelu työmarkkina-aseman, verotuksen ja sosiaaliturvan näkökulmista (OKM, 2011, s. 17–18).

Vuonna 2018 Eurooppa-, kulttuuri- ja urheiluministerin asettama työryhmä teki 21 ehdotusta taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. Työryhmän keskeisiin viesteihin kuuluivat valtion rahoituksen lisääminen, taiteen rahoituksen kehittäminen strategisesti ekosysteemiajattelun mukaisesti sekä taiteen kohtelu työnä: ”Taiteellinen työ tulee saattaa tasavertaiseksi muiden työalojen kanssa ja taiteilijoiden mahdollisuuksia saada elantonsa taiteellisesta työstään tulee parantaa”. (OKM, 2018, s. 3.) Työryhmä myös totesi kunkin taiteenalan toimivuuden kannalta tärkeäksi, että 1) taiteelliseen toimintaan on saatavilla koulutusta, 2) taiteellista tuotantoa tuetaan rahoituksella, 3) taiteen välittämiseen, levittämiseen ja muuhun jakeluun on olemassa toimijat ja kanavat, ja että 4) yleisö kohtaa taiteen. Näiden lisäksi tarvitaan taiteen tutkimusta ja kritiikkiä. (Emt., s. 37.)

Valtion tämänhetkistä taiteilijapolitiikkaa leimaa tavoite taiteilijoiden toimintaedellytysten vahvistamisesta. Hallitusohjelman tavoitteisiin kuuluvat taiteilija-apurahojen tason nostaminen sekä luovien alojen työntekijöiden työskentelyedellytysten parantaminen (VNK, 2019, s. 173). OKM:n kulttuuripolitiikan strategia kuvaa kulttuuripolitiikan keskeisten toiminta-alueiden liittyvän ”taiteisiin, taiteilijoihin ja muihin luovan työn tekijöihin ja heidän toimintaansa” (OKM, 2017, s. 41). Keskeisinä kysymyksinä mainitaan taiteilijoiden toimeentulo- ja sosiaaliturvaongelmat. Perustulo nostetaan esiin taiteilijoiden asemaa mahdollisesti helpottavana ratkaisuna.

Strategisissa dokumenteissa korostetaan niin taiteen arvoa itsessään kuin taiteen arvoa sen aikaansaamien vaikutusten kautta. Taiteen yhteiskunnallisia vaikutuksia ei synny ilman taiteilijan työtä ja sitä mahdollistavia rakenteita. Kulttuuripolitiikan strategia linjaa kolme erityisesti taiteilijoita koskevaa vaikuttavuustavoitetta: 1) taiteilijoiden ilmaisunvapauden ja taiteen vapauden sekä kulttuurisen moninaisuuden toteutuminen, 2) taiteilijoiden ja luovan työn tekijöiden asema toimeentulo-, sosiaaliturva-, verotus- ym. järjestelmissä sekä 3) vapaana taiteilijana tai yritys-, yhdistys- tms. muodossa tapahtuvan taiteellisen ja muun luovan toiminnan edellytysten kehittyminen (OKM, 2017, s. 39). Koronaviruspandemia ja sen aikaansaamat tukitoimet ovat osaltaan paljastaneet ja korostaneet nykyisen

järjestelmän ”valuvikoja” etenkin luovien alojen toimijoiden tukirakenteissa ja tunnistamisessa osana eri hallinnonalojen tehtäväkenttiä (Luonila ym. tulossa 2022).

Taiken vaikuttavuustavoitteisiin vuosille 2020–2023 kuuluvat taiteilijoiden työllisyyden parantaminen ja palkkatyön lisääntyminen (Taike, 2020). Myös esimerkiksi vuonna 2020 julkaistun OKM:n taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilun arvioinnin lähtökohtana oli taiteilijuus ammattina, jonka työsuoritteista kuuluu maksaa asiaankuuluva korvaus (Uusikylä ym., 2020). Taiteilijapolitiikassa taiteilijuus nähdäänkin erityisen yhteiskunnallisen aseman saavuttaneena ammattikuntana, jonka toimintaedellytyksiä on politiikan keinoin pyritty vakiinnuttamaan ja tukemaan. (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019.)

Tämän erityisyyden vuoksi olemme Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa päätyneet tarkastelemaan taiteilijan ammattia vahvan ja arvostetun yhteiskunnallisen aseman saavuttaneena professiona (Konttinen, 1991; Karttunen, 1992; 2002; Macdonald, 1995; Freidson, 1986; 2001; kts. myös Hirvi-Ijäs ym., 2020.) Tutkimuskohteena olevan ammattiryhmän muodostavat taiteilijat Suomessa. Keräämme sitä koskevaa tietoa saavuttaaksemme toimeksiannon tavoitteet, jotka näin ohjaavat tiedonkeruun rajaamista ja tutkimuksen näkökulmia.

1.4. Rekisterit tutkimuksen runkona

Tarkastelemme tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa taiteilijoiden ammattiryhmää Suomessa niiden tietojen perusteella, joita maan väestöstä on saatavilla Tilastokeskukseen kootuissa viranomaisten hallinnoimissa rekistereissä. Tilastokeskus tuottaa virallisia tilastoja suomalaisesta yhteiskunnasta sekä johtaa ja kehittää valtion tilastotoimea. Keskeinen rekisterilähde on henkilötietojen pitkäikäisaineisto (FOLK), josta rajataan taiteilijoiden ammattiryhmää koskevat tiedot ja peilataan niitä suhteessa koko Suomen väestöön.

Rekisteritutkimuksen tarve ja mahdollisuudet koko taiteilijakunnan kartoittamiseen on todettu jo viimeisessä Taiteilijan asema -raportissa (Rensujeff, 2015). Näin pystytään myös täydentämään OKM:n tietopohjaa tarkennetulla tiedolla taiteilijoista (vrt. Haanpää ym. 2020) sekä tuottamaan mahdollisimman kattavaa tietoa koko taiteilijakunnasta, johon myös tutkimuksen lähtökohtana olevat julkisen taide- ja taiteilijapoliittiset tavoitteet kohdistuvat.

Tutkimuksessa käytämme tuoreimpia saatavilla olevia rekisteritietoja (tällä hetkellä vuodelta 2019) ja kirjaamme rajaukset ja menetelmät selkeästi ylös siten, että tarkastelu voidaan myöhemmin toistaa tuoreemmilla rekisteritiedoilla.

Tutkimushankkeen lähtökohtana on hyvän tieteellisen käytännön mukaan mahdollisimman objektiivinen kuvaus tarkasteltavasta ilmiöstä. Samalla olemme tietoisia siitä, että kysymyksenasettelut ja valitut tutkimusmenetelmät vaikuttavat siihen tietoon, mitä tutkimuksessa tuotetaan.

Rekisteritieto muodostaa tutkimuksen keskeisen aineiston, mutta se ei kata kaikkia taiteilijoiden ammattiryhmää koskevia näkökulmia. Osana rekisterianalyysia pyrimme siksi hahmottamaan tärkeitä erityiskysymyksiä, joihin rekisteritiedon avulla ei voida vastata, ja täydentämään näitä tiedonaukkoja muilla aineistoilla ja menetelmillä tutkimuksen seuraavissa vaiheissa. Tämä tarkoittaa, että tutkimus etenee pitkäjänteisesti ja saadut tulokset ohjaavat osaltaan analyysia eteenpäin. Samalla pyrimme tekemään erillistarkasteluiden avulla näkyviksi erilaisten taiteenalojen rakenteita, toimialoja ja ekosysteemejä.

Tutkimushankkeen toteutus edellyttää tiivistä yhteistyötä ammattitaiteilijoiden toimialoihin kytkeytyneiden toimijoiden kanssa. Tämä koskee erityisesti hankkeen valmisteluvaihetta ja konkreettista tiedonkeruutyötä, mutta mikäli mahdollista, pyrkimyksenä on myös pohtia aineiston tulkintoja ja analyysiprosessien valintoja laajemman toimijajoukon avulla.

Vaikka tutkimus keskittyy ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin nyky-Suomessa, tulemme eri vaiheissa tekemään valikoituja kansainvälisiä vertailuja. Ensisijaisesti vertailemme tutkimuksen taiteilijapoliittisia lähtökohtia pohjoismaisessa kontekstissa, mutta etenkin luoviin aloihin liittyviä kysymyksiä tarkastellaan myös laajemmin eurooppalaisessa kehityksessä.

Näistä lähtökohdista tutkimuksen toteutus edellyttää selkeitä ja rajattuja määritelmiä ammattitaiteilijuudesta sekä siitä, miten tämä rajattu ryhmä kategorisoidaan. Seuraavissa kahdessa luvussa kuvaamme perustelut näille kahdelle määritelmälle eli sille, millä kriteereillä ammattitaiteilijat voidaan rajata tutkimuskohteeksi sekä sille, miten ammattitaiteilijat voidaan sijoittaa eri taiteenaloille.

2 TAITEILIJAN AMMATTI PROFESSIONA

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa tarkastelemme Suomen taiteilijakuntaa ammattilaisnäkökulmasta ja lähestymme taiteilijoita erityisenä professiona. Tämä antaa mahdollisuuden tehdä vertauksia muihin ammattiryhmiin ja professioihin. Suomessa professiotutkimusta on tehty muun muassa journalismin ja viestinnän aloilla sekä yleisesti akateemisista professioista,²² mutta ammattitaiteilijoihin sitä ei ole aiemmissa tutkimuksissa suoraan sovellettu.

Sari Karttunen (2002) on pohtinut sitä, miksi professiotutkimuksen antama näkökulmaa on vierastettu aiemmassa ammattitaiteilijoista tehdystä tutkimuksessa. Yksi syy on, että taiteilijan työtä ei ole nähty mahdollisena rajata ammatiksi perinteisempien professioiden tavoin, koska sen nimikettä ei ole suojattu eikä urapolkuja tai palkitsemisjärjestelmiä ole mahdollista selkeästi määritellä (Freidson, 1986). Toinen syy on Karttusen mukaan se, että taiteilija-ammattiteja tutkineet taidesosiologit eivät ole olleet valmiita luopumaan ajatuksesta taiteilijasta karismaattisena erityishahmona. (Karttunen, 2002, s. 60.) Professionalisoitumisen vaatimukset ovat tutkijoiden näkemysten mukaan olleet ristiriidassa taiteilijoiden ammatti-ideologian ja legitimaatioperustan kanssa sekä uhanneet maallistaa taiteilija-ammatin.²³

Tämän tutkimuksen lähtökohdista ja suomalaisen kontekstiin sovelletuna erityisesti uusweberiläisestä ja niin sanotusta kolmannen aallon professiotutkimuksesta ammennetut kriteerit ammattitaiteilijoiden rajaamiseksi tutkimusjoukoksi ovat hyvinkin hedelmällisiä. Näemme, että professiotutkimuksen avulla on mahdollista täsmentää tapoja, joilla ammattimaisuus rakentuu.

2.1. Professiotutkimuksen logiikat

Yleisesti professionilla tarkoitetaan:

1. arvostettua ammattia, jonka ominaisuuksiin kuuluu spesifioitu tietoperusta, jonka takaa akateeminen koulutus
2. ammattia, johon kuuluu suhteellisen paljon harkintavaltaa

²² Viestinnän professionalisoituminen ks. Hakala, 2016; journalismi ks. Pietilä, 2012; akateemiset ammatit ks. Pekkola, 2014.

²³ Sen sijaan on professionalisuutta on sovellettu ideaan taiteellisesta laadusta eli eräänlaisena laatukriteerinä, joka on tae ammattimaisuudelle. Ks. Bille, 2021.

3. ammattia, joka perustuu auktorisoituun asemaan suhteessa asiakkaisiin ja toisiin ammattiryhmiin
4. ammattia, joka pyrkii edistämään yleistä hyvää pikemminkin kuin henkilökohtaista taloudellista etua. (Freidson, 2001.)²⁴

Professiotutkimus on sosiologian piirissä totuttu jakamaan kolmeen traditioon, joissa jälkimmäiset ovat syntyneet kritiikkinä edeltäjiään kohtaan. Nämä ovat funktionalistinen, uusweberiläinen ja ”kolmannen aallon professionalismia” korostava tutkimustraditio (Konttinen, 1991). Kaksi ensimmäistä tutkii ammatteja ja asiantuntijuutta professioiden sisäisenä logiikkana ja piirteinä: yhteiskunnallisena funktiona (funktionalistinen) tai ammatin monopoliin tähtäävänä sulkeumana (uusweberiläinen). Perinteiset statusprofessiot (muun muassa lääkäri, juristi, sotilas, pappi) edustavat modernin yhteiskunnan funktionaalisia ammattikuntia. Korporatistinen ammattiyhdistysliike puolestaan edustaa ammattikuntien sulkeumaa.

Kolmatta aaltoa edustaa tyypillisesti esimerkiksi koulutettu viestinnän asiantuntija (Hakala, 2015, s. 34–63; myös Pietilä, 2012). Tästä näkökulmasta: ”Professionaalinen ammatti edellyttää yhteiskunnan myöntämää valtuutusta toimia sekä autonomiaa ja kontrollia omaan työhönsä. Viestinnän ammasteista näyttää kehittyvän myöhäismodernia yhteiskuntaa kuvaava notkea ammattikunta.” (Hakala, 2016.)

Professiotutkimuksen painopisteet ja näkökulmat ovat kehittyneet erilaisissa toimintaympäristöissä erilaisin painotuksin. Etenkin varhaisemmille tutkimuksille oli tyypillistä tutkia lääkäreiden, lakimiesten, sotilaiden ja pappien kaltaisten ammattikuntien yhteiskunnallisen aseman kehittymistä ja ylläpitoa. Tutkimuksissa on keskitytty muun muassa professioiden toiminnallisen merkityksen selvittämiseen, professioiden vahvistumisen keinoihin sekä professionalisoitumiseen liittyviin tietokäsityksiin ja vallan verkostoihin. (Esim. Konttinen, 1991; Larson, 2017; 2018.)

Professioiden kehittyminen kytkeytyy eri ammattikuntia koskevien käsitysten muodostumiseen. Larson (2017, xx-xi) kuvaa professioita yhteisöinä, joiden tuottama kuva omasta alastaan ja sillä työskentelevistä ammattilaisista on tärkeä itse profession piirissä, mutta leviää myös sen ulkopuolelle. Professiot ovat siten ammattikuntaansa koskevia käsityksiä tuottavia ja uusintavia auktoriteetteja.

²⁴ ”Traditionally, professional ethos is most commonly described as an altruistic ‘ideology that asserts greater commitment to doing good work than to economic gain and to the quality rather than the economic efficiency of the work’ (Freidson 2001, 123).

Määrittelyvalta koskee niin alalle pyrkiviä tulokkaita kuin alan ammattimaisten toimintamallien ylläpitämistä. Auktoriteettiaseman takaa usein yhteistyö ammattikunnan ulkopuolisten auktoriteettien, etenkin valtion kanssa (Larson, 2018).

Larsonin (2017) mukaan professioille on usein ominaista ammattikuvan rakentuminen yhteisöllistä vastuuta korostavien motiivien mukaisesti. Se on keino erottautua muista, varsinkin luonteeltaan teknisistä, asiantuntija-ammateista. Yhteisölliset perustelut ovat myös pyrkimys herättää luottamusta omaa professiota kohtaan. Henkilötasolla omaksuttuina sisäisinä hyveinä (*internalized virtues*) ne ovat Larsonin mukaan tyyppisempiä professioissa, joita ei määritellä tarkasti ulkoisen sääntelyn avulla. Yhteisöllisistä toimintamuodoista kehittyvät vakiintuneita malleja, jotka ovat pitkälti pakollisia ammatissa menestymisen kannalta. Ne eivät ole ikuisia rakenteita, mutta vaikeasti muokattavissa. Yksi olennainen vakiintuneita malleja haastava tekijä on alalle koulutettujen määrän kasvu. (Larson, 2018.)

2.2. Professionalisoitumisen mekanismit taiteilija-ammatteissa

Taiteilijoiden työn professionalisoituminen on tapahtunut eri tavoin eri maissa ja eri aloilla. Laajassa tutkimuksessa, jossa analysoidaan kolmen maan kulttuuristen kontekstien vaikutuksia professioiden sosiologiaan, brittiläinen Keith Macdonald (1995) hahmottaa profession muodostumisen eräänlaisena sosiaalisena ja kulttuurisen vyyhtinä, johon vaikuttaa monia ristiriitaisiakin voimia.

Macdonald on tunnistanut professionalisoitumisen mekanismien koostuvan kolmesta kohtaavasta osasta. Ensimmäinen osa on siirtyminen ammatista professioksi.²⁵ Tämä siirtyminen syntyy toimijoiden omasta pyrkimyksestä osoittaa alan erityistä osaamista ja tarpeesta järjestäytyä omaksi ammattiryhmäkseen. Toinen osa on erityisosaamisen yhteiskunnallinen, sosiaalinen ja kulttuurinen tilaus. Tämä taso muodostaa vastauksen kysyntään. Kolmas osa on julkinen vahvistus ja legitimaatio erityisosaamiselle, joka muodostuu valtion puolesta poliittisena tarpeena ja lainsäädäntönä. (Macdonald, 1995.)

Svensson (2015) on kuvannut ranskalaisen kuvataideakatemian toiminnan taiteenalakohtaisen professiokehityksen prototyyppiksi. Akatemia määritteli 1700-

²⁵ Kuvaus siirtymisestä näyttää terminologian erot eri kielillä: esimerkiksi englanniksi *occupation* = profession; ruotsiksi *yrke* = profession ja suomeksi ammatti = ammatti[professio].

luvulla taiteenalan saamisen, kilpailusääntöjen, alaa koskevan käsitteistön (sanakirja) kuin muodollisten kokoontumisten kautta.

Taiteilijana työskentelylle ei monesti ole muodollisia rajoituksia ja säännöksiä, toisin kuin useilla muilla aloilla (esim. lääkäri, juristi). Taiteenaloille on kuitenkin kehittynyt omat rakenteelliset tekijänsä, toimijansa, verkostonsa ja arvokustelunsa, joiden kautta aloille ominainen käsitys taiteenalan ammattilaisuudesta muodostuu. Esimerkiksi visuaaliselle taiteenalalle kouluttautuminen on monessa suhteessa lähes välttämätöntä ammattilaisuuden edellyttämien tietojen ja taitojen omaksumiseksi. Myös Ruotsissa koulutus on todettu miltei välttämättömäksi kuvataiteen ammattilaisuuden kannalta, vaikka sitä ei muodollisesti alalle pääsyyn vaadita. Suhteellisen pitkäkestoinen koulutus lisää myös ammatin kautta identifioitumista: sen sijaan, että käytäisiin töissä taiteilijana, ollaan taiteilijoita riippumatta työajoista tai -paikoista. (Svensson, 2015.)

Eri taiteenalojen historiallinen kehitys Suomessa on ollut erilaista ja eriaikaista. Samoin valtio on tunnistanut eri aloja omien mekanismien kautta eri tavoin.²⁶ Nämä tekijät ovat vaikuttaneet myös eri taiteenaloilla toimivien taiteilijoiden työn professionalisoitumiseen. Taiteilijoiden omaa pyrkimystä järjestäytyä omaksi ammattiryhmäkseen kuvaa Suomen taiteilijaseuran perustaminen vuonna 1864. Se oli aluksi eri taiteenalat kattava järjestö, joka kehittyi melko pian kuvataiteilijoiden järjestöksi. Samalla eri alojen taiteilijat alkoivat perustaa omia järjestöjään. Järjestäytymisen rinnalla kehiteltiin alakohtaisia koulutusratkaisuja ja tukijärjestelmiä (esim. Sokka, 2005).

Taiteilija-ammattien moninaisuus ja keskinäinen erilaisuus sekä toimintaympäristöjen kirjo ja laajuus estävät professiotutkimuksen suoraa soveltamista taiteilijoiden tutkimuksessa. Kuitenkin tunnistetut professionalisoitumisen mekanismit taipuvat hyvin tutkimushankkeemme tarpeeseen määritellä se, millä kriteereillä ammattitaiteilijat Suomessa voidaan rajata tutkimuskohteeksi. Näitä kriteerejä on mahdollista soveltaa taiteen kentällä toimiviin rakenteisiin. Pohjan ammattitaiteilijoiden määritelmälle rakentavat seuraavat taiteilija-ammatteihin sovelletut professionalisoitumisen mekanismit (ks. Karttunen, 1998, s. 8–9; Jeffri & Throsby, 1994; Macdonald, 1995):

1. Eri taiteenalojen toimijat saavat ja kehittävät alan erityistä osaamista koulutuksen kautta. Toimijat ovat muodostaneet omia ammatti- ja etujärjestöjään, joiden jäsenistö identifioidaan ammattilaisiksi alan sovitulla kriteereillä ja vertaisarvioinnilla.

²⁶ Vrt. esim. valokuvataiteen toimikunnan perustaminen Taiteen keskustoimikunnan yhteyteen 1970-luvulla.

2. Taiteilijoiden erityisosaamiselle on yhteiskunnassa kysyntää erimuotoisilla markkinoilla. Ammattimaisuutta kuvaavat tulot taiteilijan työstä tai taiteen myynnistä sekä korvaukset taiteen käytöstä (tekijänoikeuskorvaukset). Kulttuuriseksi tilaukseksi voidaan myös laskea erilaiset taiteilijoille yksityiseltä ja kolmannelta sektorilta suunnatut apurahat ja palkinnot.
3. Julkisen legitimaation taiteilijoiden ammattimaiselle erityisosaamiselle tuo laissa säädetty taiteilijapolitiikka, johon kuuluvat muun muassa taiteilijakoulutusjärjestelmä, apurahajärjestelmä, tekijänoikeuslainsäädäntö sekä esimerkiksi laki kuntien kulttuuritoiminnasta.²⁷ Ammattimaisuutta kuvaavat tällöin suoritettut tutkinnot sekä julkinen apurahoitus.

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa muodostamme edellä mainittujen mekanismien kautta ne kriteerit, joilla rajaamme tutkimuskohteena olevan ammattiryhmän. Samalla on huomattava, että professionalisoitumisen prosessit ovat erilaisia eri taiteenaloilla. Siten ei voida puhua yhdestä professiosta eikä sitoa määrittelyjä erillisiin ammattinimikkeisiin tai vain tiettyihin toimialoihin. Suomessa toimivan taiteilijakunnan määrittely edellyttää riittävän väljää kriteeristöä, joka huomioi tutkimuksen lähtökohdista rajatun ammattiryhmän sisällä olevaa joustoa ja moninaisuutta.

2.3. Ammattitaiteilijuuden kriteerit Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa käyttämämme ammattitaiteilijuuden kriteerit perustuvat edellä kuvatusti aiempaan professiotutkimukseen sekä tunnistettuihin professionalisoitumisen mekanismeihin taiteilija-ammatteihin sovellettuna. Kriteerejä rajaa osaltaan se, mitä tietoa tutkimukseen on saatavilla erilaisista rekistereistä. Käyttämämme kriteerit ovat 1) ammatti-/etujärjestön jäsenyys, 2) korvauksen saaminen tekijänä, 3) taiteilijakoulutuksen saaminen sekä 4) apurahan saaminen (julkiselta sekä muilta sektoreilta).

²⁷ Yhteenveto taiteilijapolitiikkaan liittyvästä lainsäädännöstä kts. Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019.

1. Ammatti-/etujärjestön jäsenyys

Suomessa taiteilijat ovat perinteisesti järjestäytyneet omien taiteenalojensa etujärjestöihin, ja jäsenyyttä on usein pidetty ammattimaisuuden merkinä. (Oesch, 2000; Selkokari, 2016; Rensujeff, 2003; 2014; Hirvi-Ijäs ym., 2017.) Järjestöt ja niiden jäsenyys merkitsevät eri asioita eri aloilla. Vanhimpia järjestöjä Suomessa on Suomen taiteilijaseura (Finska konstnärsgillet), jonka perinteet johtavat keskiajoilta peräisin olevasta kiltajärjestelmästä. Työmarkkinoiden rakenteiden vuoksi esimerkiksi esittävien taiteiden järjestöt ovat puhtaammin ammattiliittoja, kun taas esimerkiksi mediataiteen alalla toimii useita kaikille kiinnostuneille avoimia, yleisemmin alan toimintakulttuuria ja tunnettuutta edistäviä seuroja. Kriteerit ovat osa profession muodostumista ja eri järjestöt määrittelevät jäsenyyskriteerinsä eri tavoin.

2. Korvauksen saaminen tekijänä

Tekijänoikeus antaa tekijälle oikeuden määrätä luovan työnsä tuloksista ja pyytää työnsä käytöstä korvauksen. Tekijänoikeussuojan saamisen kannalta tärkeintä on, että henkisen luomistyön tuote on itsenäinen ja omaperäinen ja että se ylittää teoskynnyksen eli yltää teostasoon. Useilla taiteenaloilla on tekijänoikeusjärjestöjä, jotka valvovat teoskäyttöä ja välittävät asiakkailleen tekijänoikeuskorvauksia. Suomessa toimii viisi taiteilijoita palvelevaa tekijänoikeusjärjestöä. Tekijänoikeuskorvausten merkitys on ollut suuri erityisesti musiikin alan ammattilaisille: vuonna 2019 tekijänoikeuskorvauksia jaettiin koko musiikin alalla yli 70 miljoonaa euroa.²⁸

3. Taiteilijakoulutuksen saaminen

Suomessa on koulutettu taiteilijoita 1800-luvun puolivälistä saakka. Vaikka koulutus ei ole vaatimus taiteilijan ammatin harjoittamiselle eikä myöskään takaa taiteilija-ammattissa toimimisen onnistumista, Suomessa taiteilijat ovat korkeasti koulutettuja. Koulutus on yleisesti nähty ammattitaidon perustana sekä tapana kytkeytyä toimialoihin ja verkostoihin. (Karhunen, 2004; Rensujeff, 2003; 2014; Roiha & Rautiainen, 2015; Hirvi-Ijäs ym., 2017; 2018; 2019.)

²⁸ Gramex maksoi vuonna 2019 oikeudenhaltijoille korvauksia 19,8 m€ (Gramexin vuosikatsaus 2019). Musiikintekijät ja -kustantajat saivat vuonna 2019 Teostosta 51,3 miljoonaa euroa korvauksia musiikkinsa käytöstä (<https://www.teosto.fi/ajankohtaista/vuosikertomus/vuosi-2019-lukuina/>).

4. Apurahan saaminen

Suomalaisen taiteilijapolitiikan keskiössä ovat taiteen harjoittajille suunnatut apurahat. Nykyinen laki Taiteen edistämiskesuksesta (657/2012) korvasi lain taiteen edistämisen järjestelyistä (328/1967), joka aikoinaan vakiinnutti taidetoimikuntajärjestelmän Suomessa. Julkinen taiteilija-apurahajärjestelmä on kansainvälisessä vertailussa erityinen pohjoismaisen hyvinvointivaltion poikkeus (Heikkinen, 2001; Rautiainen, 2008). Julkisen sektorin lisäksi apurahoja taiteilijoille myöntävät myös esimerkiksi kolmannelle sektorille sijoittuvat ja pääasiassa yksityiseltä sektorilta peräisin olevan varallisuuden tuottoja kanavoivat kulttuurialan säätiöt. Erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana säätiörahoitus taiteelle ja kulttuurille on kasvanut julkista rahoitusta nopeammin. (Jokinen & Rautiainen, 2008, s. 195; Rautiainen, 2008, s. 90–92, 98; Ruusuvirta & Saukkonen, 2015; Saukkonen, 2014, s. 10). Vuonna 2019 säätiöiden suora tuki taiteelle oli 68,5 miljoonaa euroa. Samana vuonna Taiteen edistämiskeskuksen tuki taiteelle oli alle 40 miljoonaa euroa.²⁹

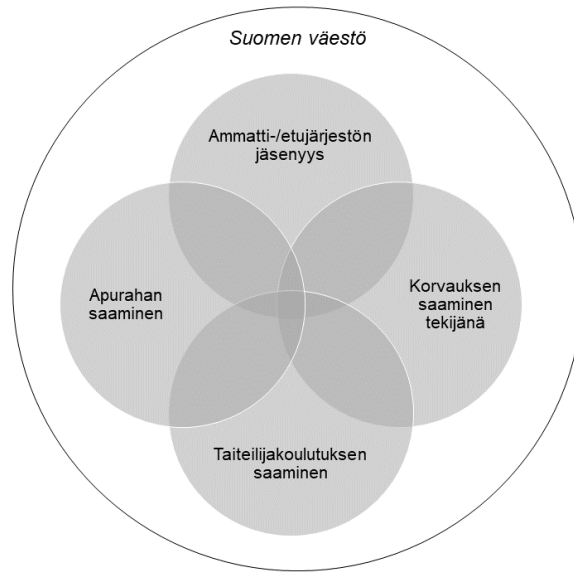
Taiteilijana Suomessa -tutkimushankkeessa pyrimme näiden neljä kriteerin avulla saamaan tutkimuksen piiriin suurimman osan Suomen ammattitaiteilijoista. Vaikka kriteerit pohjautuvat aiempaa selkeämmin professiotutkimukseen, kriteeristö ei poikkea huomattavasti aiemmista ammattikuntatutkimusten kategorisoinneista.³⁰

Käytämme kaikkia neljää kriteeriä tutkimusjoukon rajaamiseksi. Kriteerit voivat limittyä eri tavoin, ja yksi henkilö voi täyttää kriteereistä yhden, useamman tai kaikki (kuvio 1). Analysoimme siten koko tutkimusjoukon lisäksi erilaisten kriteereiden muodostamia osajoukkoja sekä näiden joukkojen kokoa ja erityispiirteitä. Tutkimuskysymysten valossa voidaan tunnistaa mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroja eri osajoukkojen välillä.

²⁹ Taiken lakisääteinen tehtävä on tukea myös kulttuuria, ja näin ollen osa viraston tukimuodoista onkin laajemmin kulttuurille kuin taiteelle suunnattuja. Suoranainen taiteen tuki jäi alle 40 miljoonan euron. Ks. <https://www.taike.fi/documents/10921/1335113/Taiken+tuki+taiteen+ja+kulttuurin+edist%C3%A4miseen+2019/ff6deb65-945e-796a-c205-77b5cc6bcb48>; Säätiöiden tuesta ks. <https://saatiotrahastot.fi/wp-content/uploads/2020/12/Selvitys-saatiotuesta-2019.pdf> [haettu 5.8.2021].

³⁰ ”Käytännön syistä määrittelyn ytimessä ovat yleensä kuitenkin olleet seuraavat seikat: taiteilijajärjestöjen jäsenrekisterit (tai taiteilijarekisterit, -luettelot), apuraharekisterit, taidealan ammatillisen koulutuksen saaneet, väestölaskennan tiedot” (Rensujeff, 2015, s. 19).

Kuvio 1. Ammattitaiteilijuuden kriteerit Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa.

3 TAITEILIJOIDEN ALAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖT

Taiteilijoiden työn professionalisoituminen kytkeytyy taiteenaloihin. Professionalisoitumisen prosessit ovat erilaisia eri taiteenaloilla ja määrittelemämme ammattitaiteilijuiden kriteerit pitävät sisällään erilaisia taiteenalajakoja. Siten Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen toteuttaminen edellyttää edellä kuvatun ammattitaiteilijoiden ryhmän määrittelyn lisäksi sen määrittelyä, miten tämä ryhmä kategorisoidaan. Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksessa tehtyjä valintoja ja pohdintoja liittyen taiteenaloihin, toimialoihin ja hybridisoitumiseen.

Tutkimukset ammattitaiteilijoista ovat perinteisesti perustaneet kategorisoinnin eri tavalla määriteltyihin ja rajattuihin taiteenaloihin. Samalla taiteenalat ovat jatkuvassa liikkeessä ja niiden rajat ovat liukuvia. Moni taiteilija työskentelee erilaisten taiteellisen ilmaisun muotojen parissa ja yhdistää niitä taiteellisessa työskentelyssään. Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa tunnistamme taiteenalkategorisoinnin tarpeen osana tutkimuksen taide- ja taiteilijapoliittisia lähtökohtia ja hyödynnämme aiemmin luotuja kategorisointeja ja niiden pohjalta määriteltävää taiteenalajakoa analyysin työkaluna.

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa ei oteta kategorisointien perustaksi eri taiteenalojen ammattinimikkeitä (vrt. mm. Rensujeff, 2014; Heian, 2018). Nimikkeiden laaja kirjo ja jatkuva muuttuminen voidaan kuitenkin hahmottaa aineistossa, mikäli se koetaan analyysissä oleelliseksi. Emme myöskään tee ennakkoon eroa ruotsalaisen tutkimuksen tapaan luovien tekijöiden (*upphovspersoner*) ja esittävien toimijoiden (*utövare*) välillä. (Konstnärsnämnden, 2016.) Erottelussa tulevat näkyviin erityisesti työllistymisen muodot: luovat tekijät ovat ensisijaisesti elinkeinoharjoittajia, kun taas palkallisia työsuhteita on useimmin esittävillä toimijoilla. Nämä työllistymismuodot saattavat kuitenkin tulla esille aineistosta ja näin mahdollistaa vertailua Ruotsin ammattitaiteilijoiden tilanteeseen.

Ammattitaiteilijoiden työ eri taiteenaloilla kytkeytyy erilaisiin toimialoihin kuten julkishallintoon, opetukseen, tapahtumatuotantoihin, tutkimus- ja kehitystoimintoihin, monialaisiin hanketoimintoihin tai itsenäiseen elinkeinoharjoittamiseen. Taiteilijoiden toiminta- ja tulomuodot erilaisissa toimialarakenteissa ovat moninaisia ja limittyviä: sama henkilö voi esimerkiksi yhden kalenterivuoden aikana saada yritystoiminnan tuloa, tekijänoikeuskorvauksia, palkkaa sekä apurahaa (ks. Rensujeff, 2014; OKM, 2018; Hirvi-Ijäs ym., 2020; Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho, 2021).

Taiteilijuus ja taiteellinen toiminta muuttuvat muun muassa taiteellisista, kulttuurisista, teknologisista, globaalisista ja poliittisista syistä (ks. myös Throsby

2012). Nämä kehityskulut haastavat myös määriteltyjä taiteenala- ja toimialajakoja.

3.1. Taiteenalojen kategorisointi

Taiteilijana Suomessa -tutkimushankkeessa käytämme vertailtavuuden vuoksi taiteenalojen kategorisointia perustavanlaatuisena analyysivälineenä. Taiteenalat ovat historiallisesti rakentuneita ja niitä seuraavat koulutus, taiteilijajärjestöjen rakenteet sekä kulttuuriset perinteet modernismin kehityksessä 1700-luvulta alkaen (Kristeller, 1996).

Taiteenaloja kategorisoidaan vaihtelevasti eri tahoilla ja eri tarkoituksiin. Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen kategorisointien pohjaksi tehtiin laajaa vertailua sekä kapeammin ammattitaiteilijoita käsittelevien tutkimushankkeiden kategorisointeihin, mutta myös laajempiin ja yleisempiin tilastointeihin sovellettaviin määritelmiin.

Tutkimuksen taustaksi kokosimme keskeisiä kategorisointeja, joita käytetään Taikessa, OKM:ssa, Tilastokeskuksen toimialaluokituksessa (TOL 2008), ESS-net-tilastoinnissa sekä UNESCOssa. Sen lisäksi tarkastelimme Ruotsin Konstnärsnämndenin (2016) käyttämää sekä Norjan Kulturdepartementin (2019) ehdottamaa taiteenalajakoa. Kaikki kuvatut kategorisoinnit poikkeavat jossain määrin toisistaan. Suppein taiteenalajako on norjalaisessa esimerkissä, jossa on päädytty neljään väljään taiteellisiin ilmaisuihin perustuvaan kategoriaan – ääni, näytämö, kuva ja sana. Laajin spektri on Taikella, jossa on otettu mukaan myös monitaiteeksi³¹ kutsuttu kategoria. Norjassa ja Ruotsissa ammattitaiteilijoihin ei lasketa mukaan muun muassa arkkitehteja eikä muotoilijoita. Useissa kategorisoinneissa esittäviin taiteisiin luetaan mukaan musiikin ala.

Kategorisoinnit osoittavat taiteenalarajausten tarpeellisuutta osana tutkimusta ja tilastointia. Samalla kategorisointien erilaisuus osoittaa taiteenalarajausten tekemisen vaikeuden ja tulkinnallisuuden. Rajaukset pakottavat taiteellisen ilmaisun muotoja tiettyihin kokonaisuuksiin ja voivat näin johtaa harhaan suhteessa taiteellisen ilmaisun moninaisuuteen.

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa päädyimme vertailun pohjalta käyttämään analyysivälineenä kategorisointia kuuteen taiteenalaan (taulukko 1):

³¹ Taike kuvaa monitaidetta seuraavasti: ”Taiteenlajien välimaastossa ja perinteisten esityspaikkojen ulkopuolella taide uusiutuu koko ajan. Moni- ja poikkitaiteellinen toiminta sekä uudet taiteenalat kuuluvat Taiteen edistämiskeskuksen tuen piiriin. Monitaiteella tarkoitetaan Taikessa useita eri taiteenaloja yhdistävää toimintaa. Monitaide on usein kokeellista taidetta, joka etsii uusia ilmaisumuotoja ja elää vakiintuneiden taidemuotojen raja-alueilla.”

1. Arkkitehtuuri ja muotoilu
2. Musiikki
3. Esittävät taiteet (näyttämötaide, tanssitaide, sirkus)
4. Audiovisuaaliset taiteet (elokuvataide, mediataide)
5. Visuaaliset taiteet (kuvataide, valokuvataide, sarjakuva- ja kuvitustaide)
6. Kirjallisuus.

Jako vastaa monin osin tutkimuksen toimeksiantajien käyttämiä taiteenala-jakoja. OKM kategorisoi taiteenaloja muotoiluun ja arkkitehtuuriin, esittäviin taiteisiin, kirjallisuuteen, audiovisuaaliseen kulttuuriin ja visuaalisiin taiteisiin. Taike jakaa taiteenaloja useampaan kategoriaan, jotka asettuvat monitaidetta lukuun ottamatta analyysivälineenä käyttämäämme kuuden taiteenalan kategorisointiin.

Taiteilijana Suomessa -hankkeen kategorisoinnit toimivat analyysin välineinä. Rekisteritutkimuksen aineisto on tarve kiinnittää osaksi eri taiteenaloilla tehtyjä tarkasteluja ja niissä tunnistettuja rakenteita. Siten nämä kuusi alakategoriaa pysyvät perusrunkona koko tutkimuksen ajan. Myös yksityiskohtaisemmat tiedot eri taiteenaloista kulkevat mukana aineistossa. Samalla tunnistamme kategorioiden avoimuuden ja mahdollisen tarpeen niiden uudelleentarkastelulle tutkimuksen edetessä. Näin ne toimivat työkaluna erilaisille tarkastelunäkökulmille ja heijastuspintana mahdollisille esille nouseville poikkeuksille ja variaatioille.

Taulukko 1. Taiteenalakategorisointeja.

	Taiteenalat						
Taike	Arkkitehtuuri Muotoilu	Musiikki	Näyttämötaide Sirkustaide Tanssitaide	Elokuvataide Mediataide	Kuvataide Kuvitus ja sarjakuva Valokuvataide	Kirjallisuus Taidejournalismi	Monitaidet
OKM	Muotoilu ja arkkitehtuuri	Esittävät taiteet	Esittävät taiteet	Audiovisuaalinen kulttuuri	Visuaaliset taiteet	Kirjallisuus	
Tilastokeskus (TOL 2008)	Taideteollinen muotoilu ja suunnittelu Arkkitehtipalvelut	Esittävät taiteet Taiteellinen luominen	Esittävät taiteet Taiteellinen luominen	Elokuva-, video- ja televisio-ohjelmatoiminta	Taiteellinen luominen	Taiteellinen luominen	
ESS-net	Arkkitehtuuri, muotoilu ja käsityö	Esittävä taide		Audiovisuaalinen kulttuuri ja multimedia	Visuaalinen taide	Kirjallisuus ja lehdet	

	Taiteenalat						
Unesco	Muotoilu ja luovat palvelut (<i>design and creative services</i>)	Esitykset ja juhlat (<i>performance and celebration</i>)		Audiovisuaalinen kulttuuri ja multimedia (<i>audiovisual and interactive media</i>)	Visuaaliset taiteet ja käsityö	Kirjallisuus ja lehdet	
Konstnärskämnden (Ruotsi, 2014)		Musiikki	Teatteri Tanssi	Elokuva	Kuva ja muoto (<i>bild och form</i>)	Sana (<i>ord</i>)	
Kulturdepartementet (Norja, 2019)		Äänitaide (<i>lydkunst</i>)	Näyttämötaide (<i>scenkunst</i>)		Kuva- ja muotoilutaide (<i>bilde- og formkunst</i>)	Sanataide (<i>ordkunst</i>)	
Taiteilijana Suomessa - tutkimus	Arkkitehtuuri ja muotoilu	Musiikki	Esittävät taiteet	Audiovisuaaliset taiteet	Visuaaliset taiteet	Kirjallisuus	

3.2. Taiteilijat eri toimialoilla

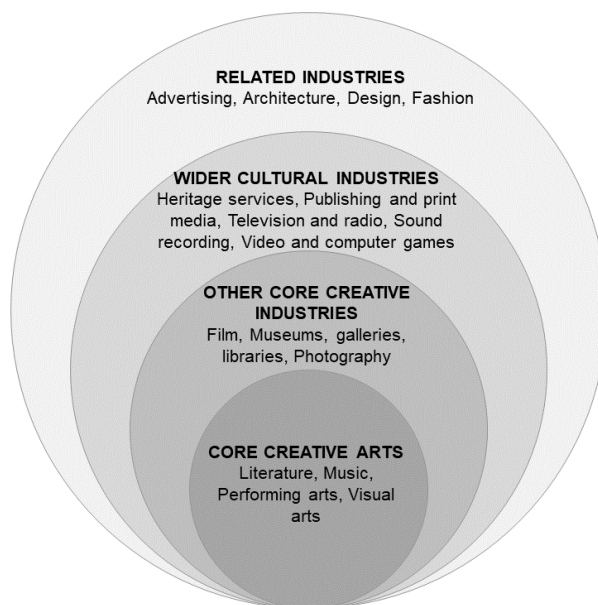
Taiteen tekniikat ja ilmaisumuodot eivät itsessään ole sidottuja tiettyihin toimialoihin. Taiteenalat ovat kuitenkin toimineet myös toimialajaottelujen lähtökohtina.

Toimialat eivät tutkimuksessa ole aineiston kategorisoinnin keino, mutta pyrimme aineiston perusteella analysoimaan, miten taiteenalojen erilaiset toimintamuodot mahdollisesti kytkeytyvät erilaisiin toimintaympäristöihin ja enemmän tai vähemmän vakiintuneisiin toimialoihin.

Taiteenalojen ja toimialojen yhteyksiä kuvaa esimerkiksi David Throsbyn laajasti käytössä oleva niin kutsuttu *concentric circles* -malli vuodelta 2008 (kuvio 2). Malli liittyy kulttuurin talouteen keskittyvään tutkimukseen, jossa on pyritty suhteuttamaan taiteenalat laajempaan luovien alojen ja luovan talouden kontekstiin. Luovan talouden keskiössä on kulttuuri- ja luova teollisuus (*cultural and creative industries, CCI*). Luovan talouden painotukset ovat viime vuosikymmenien

aikana vahvistuneet esimerkiksi kulttuuri- ja taiteenalojen työllisyyden ja talouskasvun edistämistä koskeissa keskusteluissa.³²

Kuvio 2. Throsbyn malli (2008). Ks. myös Ruokolainen, 2017, s. 42.

Throsbyn mallissa kulttuuriset tuotteet ja palvelut tuottavat sekä taloudellista että kulttuurista arvoa. Mallin avulla Throsby osoittaa, että juuri kulttuurinen arvo ja sisältö antavat kulttuuriteollisuudelle sen erityisyyden ja luonteen: ilman kulttuurista arvoa ei voida ajatella kulttuurista tai luovaa taloutta. Throsby (2012, s. 82) tähdentääkin taiteilijoiden olevan keskeisessä roolissa taiteen ja taiteellisten töiden luojina. Ilman heitä koko taidepolitiikan – ja kulttuuriteollisuuden – keskeinen elementti katoaisi.

Mallin mukaan taiteen osuus kulttuuriteollisuudessa laskee mitä kauemmas kehämäisen rakenteen ytimeistä mennään. Luovien alojen ytimeen Throsby sijoittaa kirjallisuuden, musiikin, esittävät taiteet ja visuaaliset taiteet. Niiden ympärille rakentuvat rengasmaisesti kulttuuriteollisuuden ydinalat: elokuva- ja valokuvateollisuus, museot, galleriat ja kirjastot. Laajempaan kulttuuriteollisuuteen Throsby lukee kulttuuriperintöalan, mediateollisuuden ja pelialan. Viimeisenä

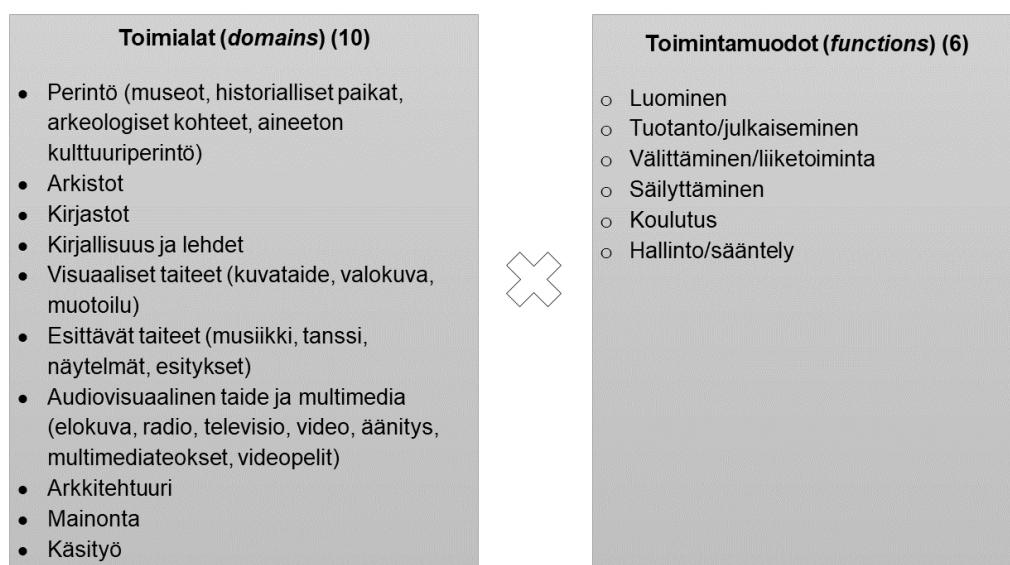
³² Kulttuurin talouteen kytkeytyviin käsitteisiin kuten ”luoviin aloihin” ja ”luovaan talouteen” sekä vastaaviin luokitteluihin, politiikkaohjelmiin ja tavoitteisiin on syytä ottaa myös kriittisiä ja laaja-alaisia näkökulmia (Ks. esim. De Beukelaer & Spence 2019).

renkaana hän määrittelee ytimessä oleviin taiteenaloihin liittyviä kulttuuriteollisuuden toimialoja kuten mainosalan, arkkitehtuurin, muotoilun ja muodin.

Toinen laajasti käytetty mallinnos kulttuuristen käytäntöjen ja toimialojen kategorisoinneissa on eurooppalainen tilastointia varten kehitetty ESSnet-kehys (kuvio 3). Siinä erotetaan kymmenen kulttuurista toimialaa (*domains*) ja niiden yhteyteen kuusi toimintamuotoa (*functions*), joiden avulla sisältöjen luominen, tuotanto, välittäminen, hallinnoiminen, koulutus ja sääntely tapahtuu. Mallissa kulttuuritoiminnan ajatellaan toteutuvan tunnistetun toimialan ja toimintamuodon kohtauspisteessä: "-- the unit of the framework is a cultural activity, which is at the crossing between a given domain and a given function" (ESSnet, 2012, s. 43).

Toimialaperusteisen jaottelun tavoitteena on alan sisältöjen ja toimintojen tunnistaminen eri muodoissaan riippumatta esimerkiksi siitä, tähtääkö toiminta taloudellisiin tuottoihin vai ei, tai onko se julkisesti vai yksityisesti rahoitettua.

Kuvio 3. ESSnet-kategorisointi (2012, s. 44).

Suomessa Tilastokeskuksen käyttämä viisiportainen toimialaluokitus (TOL2008)³³ kattaa myös taiteen, kulttuurin ja luovien alojen toimialoja (taulukko 2). Näiden

³³ Tilastokeskuksen kansallisen tilastotoimen luokittelustandardin (TOL 2008) perusta on EU:n toimialaluokituksissa. Luokittelu on viisiportainen (1–5), jossa taso 5 on määritelty kansallisesti Suomen omien käyttötartpeiden perusteella. Ks. Toimialaluokituksen käsikirja: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/103614/yksk4_200800_2008_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y [haettu 5.8.2021].

kannalta keskeisiä TOL-luokituksen päätoimialoja ovat J Informaatio ja viestintä³⁴ sekä R Taiteet, viihde ja virkistys.³⁵ Toimialaluokka R Taiteet, viihde ja virkistys sisältää kulttuuri-, viihde- ja virkistyspalveluja, kuten musiikki- ja teatteriesityksiä, museotoimintaa, vedonlyöntiä, urheilua ja muuta virkistystoimintaa. Ammattitaiteilijoihin liittyvän tutkimuksen ja kulttuuriteollisuuden ytimen (Throsby, 2008) näkökulmasta erityinen alaluokka toimialalla R on 9003 Taiteellinen luominen, joka sisältää itsenäisten taiteilijoiden alkuperäisteosten luomisen.³⁶

Toimialaluokituksista käytetään Tilastokeskuksessa tiedon tuottamisessa toimialoilla toimivien yritysten, organisaatioiden tai yksittäisten toimipaikkojen taloudellisesta toiminnasta. Lisäksi Tilastokeskus tuottaa tietoa toimialoilla toimivista yksilöistä. Tilastokeskus seuraa työssäkäyntitilastoon perustuen työllistä työvoimaa kulttuurin toimialoilla (*industry*) ja kulttuuriammateissa (*occupation*). Vuonna 2018 toimialaluokituksen mukaan tunnistetuissa kulttuuriammateissa työskenteli 3,7 prosenttia Suomen työllisestä työvoimasta.

Lisäksi työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilastoon pohjautuen tilastoidaan kulttuuriammatteja suppeammin määriteltyä taidealojen (*artistic occupations*) työttömiä työnhakijoita. Taidealan ammatit pohjautuvat kansainväliseen ISCO-ammattiluokitukseen.³⁷ Eri luokituksista johtuen esimerkiksi kulttuurin toimialojen työvoima on eri asia kuin kulttuuriammattien työllinen työvoima.

³⁴ Informaation ja viestinnän pääluokassa toimialat luokitellaan kustannustoimintaan (58), elokuva- ja äänitetuotantoon (59), radion ja television lähetys- ja ohjelmatoimintaan (60), televiestintään (61), tietotekniikkapalveluihin (62) ja tietopalvelutoimintaan (63).

³⁵ On huomattava, että joitakin yksittäisiä ESSNet-kehikon mukaisia kulttuurialojen toimintoja löytyy myös muiden TOL-pääluokkien alta. Esimerkiksi taideteollinen muotoilu ja mainostoiminta sisältyvät luokkaan M Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta.

³⁶ Itsenäiset taiteilijat, kuten kuvanveistäjät, taidemaalarit, sarjakuvapiirtäjät, taidegraafikot, kuvittajat ja muut kuvataiteilijat, säveltäjät, kauno- ja tietokirjailijat, taidekäsityöläiset, taidevalokuvaajat, taideteosten ja museoesineiden konservoijat itsenäisinä toimijoina, freelance-toimittajat (sekä tekninen kirjoittaminen).

³⁷ Ks. Kulttuuritilastojen taulukkopalvelu: https://pxhoope2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/html/suom0010.htm [haettu 5.8.2021].

Taulukko 2. Tilastokeskuksen luokitteluja kulttuurin toimialoista sekä kulttuuri- ja taideammateista.³⁸

Kulttuurin toimialat (<i>cultural industries</i>)	Kulttuuriammatit (<i>cultural occupations</i>)	Taidealan ammatit (<i>artistic occupations</i>)
• Esittävät taiteet* • Kirjastot, arkistot ja museot yms. • Taide- ja antiikkiliikkeet • Kirjojen kustantaminen ja kauppa • Sanoma- ja aikakauslehdet ja uutistoimistot • Elokuvat, videot ja tietokonepelit • Soitinten valmistus ja kauppa • Äänitteet • Radio ja televisio • Muu painaminen ja siihen liittyvä toiminta • Mainonta • Arkkitehti- ja taideteollisuussuunnittelu • Valokuvaus • Huvipuistot, pelit sekä muu viihde ja virkistys • Viihde-elektronikan valmistus ja kauppa • Kulttuuritapahtumien järjestäminen ja siihen liittyvä • Taiteen ja musiikin koulutus	• Taide, muotoilu ja taidekäsityö - Kuvataiteilijat - Muusikot, laulajat ja säveltäjät - Tanssitaiteilijat ja koreografit - Ohjaajat ja tuottajat - Näyttelijät - Muut taiteilijat - Kirjailijat ym. • Museo-, kirjasto-, ja arkistotyö • Mainonta • Journalistinen sekä elokuva- ja valokuva-alan työ • Käsityötuotteiden valmistajat ja painoalan työntekijät • Arkkitehdit ja suunnittelijat • Taide-aineiden opettajat • Graafisen alan työ • Muut kulttuuriammatit	• Arkkitehdit, rakennusarkkitehdit • Kirjailijat • Kuvataiteilijat • Muotoilijat • Valokuvaajat, elokuvaaajat • Näyttämötaiteilijat • Muusikot • Ohjaajat, näyttämöestartit • Muu taide- ja viihdealan työ
<i>Lähde: 11.4 Työllinen työvoima kulttuurin toimialoilla 2008–2018.</i>	<i>Lähde: 11.5 Työllinen työvoima kulttuuriammateissa työssäkäyntitilaston mukaan 2018.</i>	<i>Lähde: 11.7 Työvoimatoimistoissa rekisteröidyt taidealan työttömät työnhakijat vuosineljänneksittäin 2019–2021.</i>

Lähde: Tilastokeskus; kulttuuritilaston taulukkopalvelu; 11. Kulttuurialan koulutus, työvoima ja yhdistystoiminta. * Sisältää mm. alaluokan ”Taiteellinen luominen – Artistic creation (90030)”.

³⁸ Luokittelut sisältävät tässä yhteydessä vain pääluokat, eivät alaluokkia.

3.3. Toimialajaottelu taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta

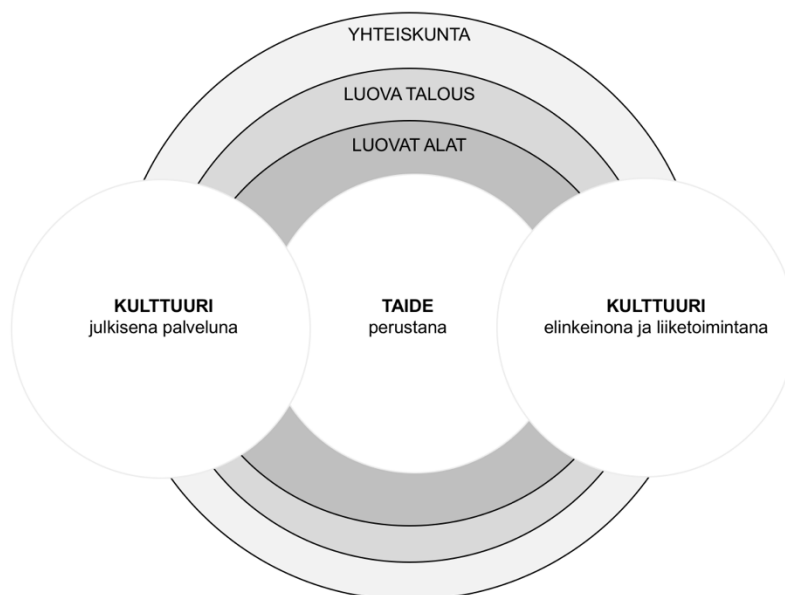
Taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta toimialajaottelu liittyy siihen, miten julkista tukea suunnataan ja lainsäädäntöä kehitetään sekä millaisia rakenteita eri toimintamuodoille luodaan. Vuonna 2018 asetetun taide- ja taiteilijapoliittisen työryhmän muotoilemien suuntaviivojen taustalla tunnistettiin kolme erilaista taiteen ja taiteellisen toiminnan toimintaympäristöä: taide perustana, kulttuuri julkisena palveluna sekä kulttuuri elinkeinona (kuvio 4).³⁹

Taide perustana viittaa niin kutsuttuun vapaan taiteen ja tutkimuksen alaan, jossa tukirakenteina toimivat pääasiassa taiteen ja tieteen apurahajärjestelmät. **Kulttuurilla julkisena palveluna** tarkoitetaan lähtökohtaisesti julkisesti rahoitettua alaa, jossa työn- ja toimeksiantajina toimivat kunnat, valtionosuuden piirissä olevat taide- ja kulttuurilaitokset sekä julkisesti rahoitetut kolmannen sektorin toimijat. Joillakin taiteenaloilla toimii työllistäviä aluekeskuksia ja useimmilla aloilla – joskin hyvin vaihtelevassa määrin – on opetustöitä eritasoisissa taideopilaitoksissa. **Kulttuuri elinkeinona ja liiketoimintana** viittaa lähtökohtaisesti kulttuuriteollisuuden aloihin kuten alueellisiin kehittämisrakenteisiin, kulttuurimatkailuun ja festivaalitoimintaan. Siihen kuuluvat myös teosmyynti, taiteen prosenttiperiaatteeseen liittyvät ja muut tilaustyöt sekä yksityinen toiminta esimerkiksi tuotantoyhtiöissä. (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019.)

Taide- ja taiteilijapolitiikan tarkastelussa nämä kolme kategoriaa voidaan nähdä taiteenaloja ja toimintamuotoja risteyttävinä kehikkoina, joissa yhdistyvät julkisen rahoituksen painopisteet sekä ammattitaiteilijoiden toiminta- ja työllistymismuodot (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019). Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen näkökulmasta on kiinnostavaa rinnastaa nämä kolme kategoriaa edellä kuvattujen tutkimustraditioiden kanssa.

³⁹ Työryhmän esityksessä avattiin käsitteiden yhteyksiä seuraavasti: ”Taide, kulttuuri ja luovat alat muodostavat toisiinsa kytkeytyvän käsiteperheen. Niitä yhdistää ihmisten luova työ ja toiminta. Taide on luovan työn ja toiminnan ydintä. Kulttuuri sisältää muutakin luovuuteen liittyvää merkityksiä tuottavaa, välittävää ja talentavaa toimintaa mm. kirjaston, kulttuuriperinnön, muotoilun sekä tilastollisissa luokituksissa myös mm. mainonnan, painoalat sekä tv- ja radiotoiminnan. Luovien alojen sisältö on lähellä kulttuurin toimialan sisältöjä, mutta sen määrittely ei ole vakiintunut eikä sitä käsitettä käytetä perinteisissä tilastollisissa toimialaluokituksissa. Luovilla aloilla viitataan usein myös uusiin ja vielä vakiintumattomiin luovuuden tai aineettoman pääoman käsittelyn ja tuottamisen muotoihin. Luovan talouden käsitteellä pyritään kuvaamaan yhteiskunnassa tapahtuvaa taloudellisen toiminnan kokonaisuutta, joka liittyy kaikkiin taiteellista tai muuta luovuutta käyttäviin, soveltaviin tai hyödyntäviin toimintoihin ja tuotannon muotoihin. Taide on vastaavalla tavalla kulttuuripalvelujen ytimessä. Kulttuuripalvelut voivat olla joko taidealojen palveluja, kuten teatteri- ja musiikkiesityksiä tai kuvataidenäyttelyitä, tai taiteelliseen toimintaan liittyviä jakelu-, välitys- tms. palveluja, kuten kirjastot tai kulttuuriperintöä tallentavat ja esittävät museot. Julkisena palveluna kulttuuripalvelut ovat osa muuta julkisen palvelun rakennetta.” (OKM, 2018, s. 30–31.)

Kuvio 4. Toimialajaottelu taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta.

Lähde: OKM, 2018; Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019.

Taide osana kulttuuria julkisena palvelua voidaan nähdä sosiaalisen arvon pohjalta. Siinä taide on kulttuurin palveluksessa samalla kun julkinen rahoitusrakenne muodostuu lakisääteisten kulttuuripalveluiden perusteella. Näin rajaten voidaan tarkastella taiteellista toimintaa, joka on kytketty julkisesti rahoitettuihin taidelaitosrakenteisiin sekä toimintamuotoja, jotka lukeutuvat niin kutsutun taiteen sosiaalisen käänteen piiriin.⁴⁰ Ammattitaiteilijoihin kohdistuvan tutkimuksen näkökulmasta tällöin nousevat esille muutoin kuin perinteisesti määritellyt taiteen tekemisen muodot sekä ammattilaisen ja harrastajan välisen suhteen merkitys.

Taide osana kulttuuria elinkeinona ja liiketoimintana pohjautuu talouteen, jolloin taidepoliittisesti keskeisiä ovat taiteen ja kulttuurin vienti ja kaupallinen menestys. Vahvimpia taiteenaloja tällaisessa tarkastelussa ovat perinteisesti olleet ne, joiden markkinat ovat laajat ja kansainväliset. Näihin kuuluvat esimerkiksi elokuva-ala, musiikin ala sekä muotoilu. Music Finlandin mukaan Suomen musiikkialan kokonaisarvo oli vuonna 2019 yhteensä 988 miljoonaa euroa.⁴¹ Muotoilun asiantuntijajärjestö Ornamo ilmoittaa vuonna 2018 muotoiluintensiivisten

⁴⁰ Taiteen nk. sosiaalinen käänne on vahvistunut viimeisten n. 20 vuoden aikana, kts mm. Bishop, 2014.

⁴¹ <https://musicfinland.fi/fi/tutkimukset/suomen-musiikkialan-talous-ja-vienti-2019#suomen-musiikkialan-kokonaisarvo-2019> [haettu 24.6.2021].

toimialojen liikevaihdoksi 12,3 miljardia ja muotoiluosaamista hyödyntävien toimialojen yhteenlasketuksi arvoksi 417 miljardia euroa.⁴² Ammattitaiteilijoihin kohdistuvan tutkimuksen näkökulmasta nousevat esille kulttuuriyrittäjyys sekä luovan talouden ekosysteemit.

Taide luovuuden perustana on perinteisin taide- ja taiteilijapolitiikan kohde ja rinnastuu myös tapaan, jolla taiteenalojen asemaa usein on tarkasteltu esimerkiksi perinteisten taiteilijajärjestöjen toiminnan piirissä. Tässä toimintaympäristössä taidetta voidaan verrata tieteeseen ja viitata taiteen vapauteen, jossa taiteellinen luominen liittyy esimerkiksi uuden tiedon tuottamiseen, taiteellisen uusiutumiseen ja ajankohtaisuuteen. Toimeentulon kannalta tällaisessa rajauksessa on ollut vahva kytkös ns. vapaan taiteellisen työn mahdollistavaan apurahoitukseen tai akateemiseen tutkimukseen kytkettyyn taiteelliseen tutkimukseen. Ajatuksena on, että toimija on vapaa taiteilija ilman tilauksia tai ulkopuolelta määriteltyjä toimeksiantoja.

Ammattitaiteilijoihin kohdistuvan tutkimuksen näkökulmasta nousevat esiin luovaa perustaa rakentava taiteen tekeminen, sen suhde kulttuuriin julkisena palveluna ja elinkeinona sekä näiden näkökulmien välissä liikkuminen. Tunnistamme Taiteilija Suomessa -tutkimuksessa toimialajaottelun taustana, johon aiheistoa voi mahdollisesti peilata.

3.4. Taiteen toimialojen hybridisoituminen

Kysymykset taiteilijoiden toimintaympäristöistä ja toimialoista ovat eri aikoina ja eri tutkimusaloilla vaihdelleet tiiviiksi hahmotetusta taidemaailmasta luovan talouden monimuotoisiin ja monitasoisiin yhteistyöverkostoihin. Ulkoiset olot ja niiden rajaukset ovat eräs ammatin hahmottumisen osatekijä.⁴³

Tutkimuksissa on viime aikoina vahvasti korostunut pyrkimys ymmärtää taiteilijuutta hybridimäisenä toimintana ja toimialoja laajojen ekosysteemien osina, joissa toimintaympäristöjen elinvoimaisuus muuttuu ja vaatii uudistumista ja sopeutumista (esim. Valkokari ym., 2014; OKM, 2020).⁴⁴ Oletetusti moninaiset ja uusiutuvat toimintaympäristöt koskevat niin päätöksentekijöitä, taiteilijoita

⁴² https://www.ornamo.fi/app/uploads/2017/12/Ornamon_suhdannekatsaus_2020_avainluvut.pdf [haettu 5.8.2021].

⁴³ Vrt. Weber 2009, s. 25: "...otamme aina lähtökohdaksemme ulkoiset olot, nyt siis kysymyksen siitä, minkälaiseksi tiede ammattina hahmottuu sanan aineellisessa merkityksessä."

⁴⁴ "Taiteen ja kulttuurin tieto on tietökosysteemin ekosysteemitietoa – siis monitoimijaisen tiedonkerääjäkentän tietoa taiteen ja kulttuurin toimintaekosysteemin eri puolista." (OKM, 2020).

kuin myös tutkijoita. Olemme kaikki osallisia aktiivisissa ja keskinäisriippuvissa ekosysteemeissä. Ekosysteemin käsiteellä voidaan viitata sekä ekonomisiin verkostoihin, joissa erilaiset resurssit ja voimavarat toimivat suhteessa toisiinsa, että ekologisiin verkostoihin, joissa toimijat ovat riippuvaisia enemmän tai vähemmän elinvoimaisista ja kestävästä kehityskuluista.

Taiteilijoiden ja taiteen eri toimintaympäristöjen hybridisoituminen tarkoittaa vakiintuneiden käsitteiden ja ymmärrysten sisäistä sekä ulkoista joustavuutta. Vuonna 2018 taide- ja taiteilijapoliittinen työryhmä kuvasi yhteiskuntaa koskevien toimintaympäristömuutosten synnyttävän ”uusien ammatteja, työn muotoja, toimintaverkostoja ja ansaintamahdollisuuksia” (OKM, 2018, s. 25). Hybridisoituvaa ammatin määrittelyä joustaa, uudistuva ammattimaisuus vaatii uusia taitoja ja ammattimaisen toiminnan toimialat laajentuvat ja liudentuvat. Vahvassa merkityksessä hybridisoituminen tarkoittaa, että monet työtehtävät sekä niihin liittyvät tiedot ja taidot sekoittuvat niin, että syntyy jotain uutta. Näin toimiessaan taiteilijat kehittävät uusia nimikkeitä, tuotteita ja markkinoita. (Karttunen, 2017.)

Taiteilijan ammatin hybridisoitumista määritellään tutkimuskirjallisuudessa vaihtelevin painotuksin. Alankomainen taloustieteilijä ja taiteilija Hans Abbing kirjoitti jo 2002 hybriditaiteilijoista, joiden toimenkuva koostui heille itselleen mieluisista ja hyvin palkatuista tehtävistä myös perinteisen taidekentän ulkopuolelta. Uudet työmarkkinat ja niiden vaatima osaaminen toimivat myös tukena taiteellisille ydintoiminnoilla ja taidoilla. Abbingin tulkinta tämänkaltaisesta hybridisaatiosta oli, että selviytymisstrategiana toimimisen lisäksi laajentunut toimiala voi olla myös taiteellisesti palkitsevaa. (Abbing, 2002.)

Samankaltainen palkitsevuuden tunne laajentuneesta – tai jopa täysin taiteellisesta työstä erillisestä – toiminnasta nousee esille myös Sofia Lindströmin Ruotsissa tekemässä tutkimuksessa taiteilijoiden rinnakkaisista työmarkkinoista. Tutkimuksen mukaan identifioituminen taiteilijana voi hyvin perustua taiteelliseen toimintaan sitoutumista sekä yrittäjyyttä yhdistävään toimintamalliin. (Lindström, 2016; ks. myös Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho, 2021.)

Belgialainen taidesosiologi Pascal Gielen määrittelee oman aineistonsa pohjalta hybridisyyden taiteellisten tuotteiden moninaisuutena sekä niiden leviämisenä eri verkostoissa. Kuitenkin hybridisyys vaatii sekä taiteellisen työn käytäntöjen limittymistä että taiteilijaidentiteetin liudentumista paitsi taiteilijan omassa käsityksessä itsestään myös muiden käsityksessä hänestä.

Yhdysvaltalaisen taloustieteilijä Ann Markusenin tutkimuksessa (Markusen ym., 2006) puhutaan hybridisyyden sijaan *crossoverista*, joka yhtä lailla viittaa sekoittumiseen ja risteytymiseen. Tutkimuksessa työmarkkinat on jaoteltu

kaupalliseen sektoriin, voittoa tavoittelemattomaan sektoriin ja yhteisölliseen toimintaan. Kaikki kolme sektoria nähdään taiteilijoiden keskuudessa mahdollisina toimintaympäristöinä, joiden rajoja mielellään ylitetään niin paljon kuin taloudelliset mahdollisuudet sallivat. Kiinnostavaa on, että Markusenin kategorioiden *community sector* on suomalaisessa mallissa osa julkisesti rahoitettua ei-kaupallista kulttuuripalvelusektoria, kun taas Suomessa erottuvaa ”taide perustana” -sektoria ei erotella yhdysvaltalaisessa kontekstissa lainkaan. Onkin kiinnostavaa tarkastella taiteellista tutkimusta, apurahataiteilijuutta ja julkisesti rahoitettua taiteellista kehittämistyötä osana uniikkia pohjoismaista mallia.⁴⁵

Suomalaisessa työelämä tutkimuksessa taiteilijan hybridisyyttä on ymmärretty useiden ammattien ja työtehtävien harjoittamisena ja eri kategorioiden välissä rakentuvana identiteettinä (Piispa ym., 2015). Perinteisen taiteilija-ammattin rinnalle haetaan eräänlaista osa-aikaista ”toiseutta” esimerkiksi taiteen soveltavan käytön, yhteisötaiteen tai poliittisen aktivismin piiristä.

Sari Karttunen vetää hybridisaatiota käsittelevässä artikkelissaan johtopäätöksen taiteen niin kutsutun kaksoistalouden mahdollisesta purkautumisesta (Karttunen, 2017). Se tarkoittaa, että perinteinen jako taiteellisen työn, taiteeseen liittyvän työn ja muun työn välillä ei enää välttämättä päde (vrt. Throsby & Zednik, 2011, Menger, 1999). Samalla kumoutuisi kulttuurin taloustieteilijä David Throsbyn (1994) toteama taiteilijoiden pyrkimys maksimoida taiteelliseen työhön käyttämänsä aika ja minimoida rahan ansaitsemiseen muun työn avulla käytetty aika. Tosin tuoreet suomalaiset aineistot viittaavat siihenkin, että edelleen muuta kuin taiteellista työtä tehdään paljolti taiteellisen työn mahdollistamiseksi (Pyykkönen, Sokka & Kurlin Niiniaho 2021).

Hybriditaiteilijan ansaintalogiikan kuvaaminen ja asemoiminen moninlaisille toimialoille avaa kiinnostavia näkökulmia ammattitaiteilijoihin tutkimuskohteenä. Tunnistamme Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa hybridisaation, taiteen sosiaalisen käänteen ja ilmaisumuotojen moninaisuuden osana taiteilijoiden tämänhetkistä toimintaympäristöä. Näitä kehityskulkuja on mahdollista hahmottaa osana aineiston analyysia sen joukon osalta, jonka olemme edellä rajanneet ammattitaiteilijoiden kriteerien sekä kategorisoinnin perusteella. Kriteerien perusteella joukkoa tarkastellaan kokonaisuudessaan ammattilaisina emmekä erottele

⁴⁵ In the commercial sector, artwork is organized by forprofit organizations and marketed by selfemployed artists and companies in a hotly competitive and highly segmented marketplace. In a nonprofit sector that has rapidly expanded since the 1970s, the work of artists and arts organizations is mission-driven and motivated by factors other than financial return, relying heavily on patronage and philanthropy. In the community sector, artwork is rarely remunerative but pursued for cultural, political and aesthetic reasons. Markusen et al 2006.

ammattimaisuuden asteita. Kuitenkin hybridisaatiokehitykseen liittyvä moniammattilaisuus tai osa-ammattilaisuus saattaa tulla aineistossa näkyviin.

4 TAITEILIJANA SUOMESSA -TUTKIMUKSEN TO- TEUTUS

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa pyrimme saamaan tietoa julkisen taiteilijapolitiikan kohteesta. Tämä tarkoittaa, että muodostamme laajan ja monipuolisen tietopohjan ammattitaiteilijoiden koosta, koostumuksesta ja yhteiskunnallisesta asemasta Suomessa. Kyse on sen hahmottamisesta, miten ja millaisin edellytyksin taiteilijat voivat suomalaisessa yhteiskunnassa toimia. Taiteilijapolitiikan näkökulmasta tarkastelemme taiteilijan ammattia vahvan ja arvostetun yhteiskunnallisen aseman saavuttaneena professiona. Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksen käytännön toteutusta.

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa aineistona ovat väestön kattavat Tilastokeskuksen rekisteritiedot, joiden kautta tuotamme mahdollisimman kattavaa tietoa koko taiteilijakunnasta. Ammattitaiteilijoiden joukko rajataan aineistosta professiotutkimukseen sekä professionalisoitumisen mekanismeihin pohjautuvien kriteerien kautta (ks. luku 2.3). Näin tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa yhdistetään professiotutkimuksen ja rekisteritutkimuksen määritelmiä ja menetelmiä.⁴⁶

Tutkimuksen seuraavissa vaiheissa toteutetaan erillisselvityksiä ammattimaisesta toiminnasta eri taiteenaloilla erityisesti niistä näkökulmista, joita rekisteritutkimuksen kautta ei tavoiteta. Erillisselvitysten kautta voidaan myös osaltaan täydentää rekisteriaineiston aukkoja (ks. luku 4.2.3).

4.1. Näkökulmat

Tutkimuksen toteutusta ohjaavat sen taide- ja taiteilijapoliittiset lähtökohdat. Olennaista on, mitä näistä lähtökohdista taiteilijakunnasta on tarpeen tietää esimerkiksi taiteiden tukijärjestelmän kehittämiseksi. Siten keskeistä on esimerkiksi eri taiteenalojen keskinäisen aseman tarkastelu koulutuksen ja toimintaedellytysten näkökulmasta. Lisäksi tarvitaan perustietoa taiteilijakunnan koosta ja koostumuksesta.

Tutkimusta toteutetaan laajassa yhteistyöverkostossa ammattitaiteilijoiden toimintaan kytkeytyneiden toimijoiden ja rahoittajien kanssa.

⁴⁶ Ks. "Virtually anyone who wishes to learn anything about the kinds of professionals that exist, the number of professions, the number of members each has, their members' education, income, and employment status, and the like must use the decennial census or the Current Population Survey for national statistics. Without these sources, one is at the mercy of anecdote and personal impression." (Freidson, 1986, s. 37.)

Yhteistyöverkosto koostuu taide- ja taiteilijapolitiikan toteuttamisen keskeisistä sidosryhmistä ja tarjoaa tärkeitä tietoa tutkimusjoukon rajaamiseksi. Siksi pyrimme tutkimuksen edetessä ottamaan huomioon myös, millaisia taiteilijoiden asemaa koskevia tietoja he pitävät olennaisina.

Tutkimuksen lähtökohdista nousee myös tarve selkeyttää ammattitaiteilijaryhmän suhdetta niin sanottuun luovaan alaan. Tätä voidaan toteuttaa peilamalla tietoa ammattitaiteilijoista ryhmänä havaintoihin, joita syntyy Cuporessa meneillään olevassa tutkimushankkeessa koronavirustukien allokoinnista kulttuurille ja luoville aloille. Osana taiteilijoiden yhteiskunnallisen aseman tarkastelua on kiinnostavaa, miten taiteilijuus ammattina vertautuu muihin ammatteihin.

Tutkimuksen tiedontarpeita kehystää myös aikaisempi tutkimus, jonka pohjalta on kiinnostavaa tehdä vertailuja. Vertailukohtia ovat etenkin tuoreet ja valmisteilla olevat tutkimukset taiteilija-ammateista muissa Pohjoismaissa.⁴⁷ Taulukossa kolme kuvataan Ruotsin ja Norjan tarkastelujen painopisteitä suhteessa Suomessa vuonna 2014 toteutettuun Taiteilijan asema 2010 -tutkimukseen (Rensuuff, 2014).

Taulukko 3 osoittaa, että taiteilija-ammattia on lähestytty erilaisista näkökulmista ja siitä on haluttu tietää erilaisia asioita. Erilaisia tiedonintressejä selittänevät myös eri maiden taiteilijapolitiikkaa ohjanneet jossain määrin erilaiset perusrationaliteetit. Esimerkiksi taiteen sosiaalisista vaikutuksista ja taiteilijoiden hyvinvoinnista osana taiteilijapolitiikkaa perinteisesti kiinnostuneessa Norjassa (ks. Heikkinen, 2000) vastaavat teemat näkyvät yhä tuoreissa tutkimussuunnitelmissa. On huomattava, että aiempien tutkimusten näkökulmia ja niissä käytettyjä ryhmitelyjä suuntaavat niissä käytetyt tutkimusmenetelmät, jotka poikkeavat monin osin Taiteilijana Suomessa -tutkimuksesta.

⁴⁷ Vertailua voisi myös tehdä meneillään olevaan Disce-tutkimushankkeeseen, esimerkiksi UK: Sex, Ethnicity (defined as 'white' or 'BAME') Socio-economic group (using the NS-SEC definition and divided between 'more advantaged group NS-SEC 1-4' and 'less advantaged group NS-SEC 1-5) based on ONS (n.d.) Highest level of (educational) qualification & Nationality (defined as 'UK', 'EU' and 'Non-EU') Region (which is divided across the 4 nations; England, Scotland, Northern Ireland and Wales and with England further subdivided across London, North-East, North-West, Yorkshire and the Humber, East Midlands, West Midlands, South-East, South-West).

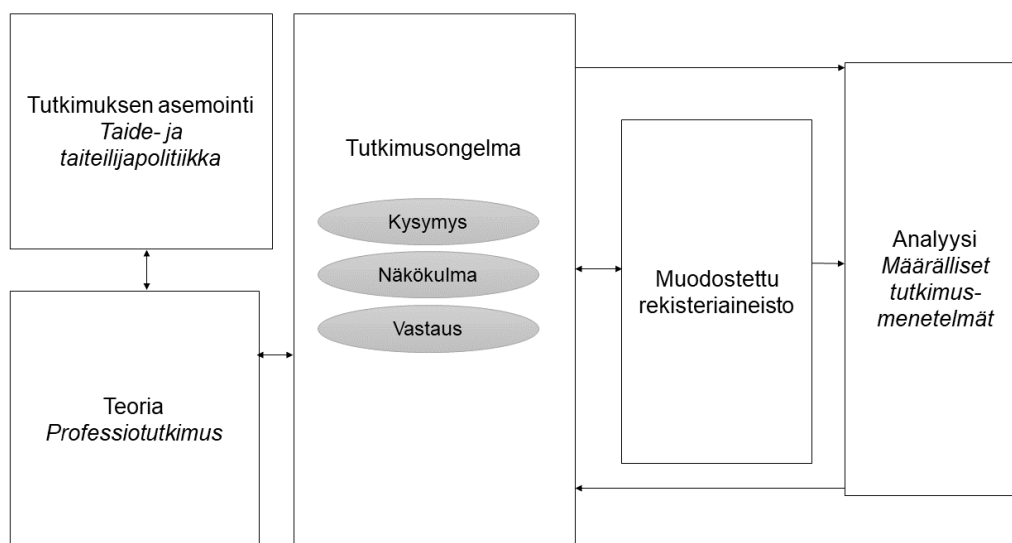
Taulukko 3. Aiempien tutkimusten näkökulmia ja niiden ryhmittely.

Näkökulmia taiteilijakuntaan	SUOMI <i>Taiteilijan asema 2010</i>	RUOTSI <i>Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor 2014</i>	NORJA <i>Forslag og anbefalinger fra Modell- og metodeutvalget for kunstnerundersøkelser 2019</i>
Tutkimusjoukon rajaus ja kategorisointi	Taiteenala, taiteilijajärjestön jäsenyys, valtion apurahan saaminen	Taiteenala ja ammattikategoria, taiteilijajärjestön jäsenyys, tekijänoikeuskorvaus, valtion apurahan saaminen	Taiteilijakoulutus, taiteilijajärjestön jäsenyys, vertaisarviointi, julkinen arviointi perustuen mm. korvauksiin
Henkilökohtaiset ominaisuudet	Sukupuoli, ikä, äidinkieli, asuinalue, uran pituus	Sukupuoli, ikä, asuinalue, oma ja vanhempien syntymämaa, vanhempien koulutustaso	Asuinolosuhteet, sosiaalinen asema ja verkostot
Koulutus	Peruskoulutus, ammatillinen koulutus	Koulutustaso	Koulutus
Työmarkkina-asema	Ammattiasema, työllistyminen, työaika	Yritystoiminta	Työllisyys, työaika, yritystoiminta
Tulonmuodostus	Veronalaiset tulot, apurahat, kokonaistulot	Ansiotulot, yritystulot, tulonsiirrot ja avustukset, kokonaistulot	Tulonlähteet, tulo taiteellisesta ja muusta työstä, tulot suhteessa kotitalouden tuloihin, lahjatalous, harmaa talous, ilmaistyö
Toimintaympäristö	-	-	Sananvapaus, digitalisaatio, kansainvälisyys, taidepoliittiset toimintamahdollisuudet

4.2. Rekisteritutkimuksen kulku

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa toteutettava rekisteritutkimus eroaa muunlaisista tutkimusprosesseista etenkin siinä, ettei aineistoa kerätä erikseen, vaan tutkimusongelman ratkaisuun käytetään valmiita rekisteritietoja. Kuviossa viisi kuvataan yksinkertaistettuna rekisteritutkimuksen kulku. Tutkimuksen aseointi ja teoria on kuvattu aiemmin tässä työpaperissa. Tässä alaluvussa keskitytään rekisteritutkimuksessa tarkasteltaviin kysymyksiin, aineistoon ja menetelmiin.

Kuvio 5. Rekisteritutkimuksen kulku. Sovellettu Sund, 2013.

4.2.1. Tutkimuskysymykset

Rekisteritutkimuksen kautta tarkasteltavat kysymykset perustuvat ammattikuntaa koskeviin tiedontarpeisiin. Aineisto koostuu yksittäisten henkilöiden tiedoista, jotka toimivat pohjana ammattikuntaa koskeviin tiedontarpeisiin vastaamisessa. Yksilötason tiedon kautta voimme kuvata ammattikunnan kokoa, koostumusta ja yhteiskunnallista asemaa yleisellä tasolla. (Taulukko 4.) Tämän perusteella rekisteritutkimuksen tiedontarpeet voidaan jakaa kahteen: 1) tieto tutkimusjoukon rajaamiseksi ja kategorisoimiseksi ja 2) tieto tutkimusjoukon koostumuksesta ja asemasta.

Tieto tutkimusjoukon rajaamiseksi liittyy ammattitaiteilijoiden joukon tunnistamiseen edellä kuvattujen neljän kriteerin (ks. luku 2.3) ja kuuden taiteenalan (ks. luku 3.1) kautta. Keskeinen kysymys on, kuuluuko henkilö ammattikuntaan.

Tieto tutkimusjoukon ominaisuuksista ja toiminnasta liittyy ammattitaiteilijoiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, koulutukseen, työmarkkina-asemaan ja tulonmuodostukseen. Näiden kautta voimme analysoida ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiä ja yhteiskunnallista asemaa, jossain määrin ehkä myös taiteilijuuden mahdollisuuksia nykypäivän Suomessa. Koulutus, työmarkkina-asema ja tulonmuodostus liittyvät kaikki sosioekonomiseen asemaan: aineellisten voimavarojen hankkimisen edellytyksiin (koulutus, ammatti, asema työelämässä) sekä hyvinvoinnin aineellisiin tekijöihin (tulot, omaisuus).

Tiedontarpeet ohjaavat rekisteritutkimuksen kysymyksiä (taulukko 5). Lista kysymyksistä ei ole tyhjentävä vaan analyysissä saattaa nousta esiin uudenlaisia kysymyksiä, joihin voidaan vastata rekisteritutkimuksen tai seuraavissa vaiheissa erilliselvytysten (ks. luku 4.3) kautta.

Taulukko 4. Rekisteritutkimuksen tiedontarpeet.

Tiedontarve ammattikuntaa koskien	Yksilötason tiedontarve
Joukon rajaus ja kategorisointi Ammattikunnan koko yhteensä, eri kriteerit täyttävien joukkojen koko, ammattitaiteilijat eri taiteenaloilla	Kuuluminen tutkimusjoukkoon Ammatti-/etujärjestön jäsenyys, korvauksen saaminen taiteen tekijänä, taiteilijakoulutuksen saaminen, apurahan saaminen, taiteenala
Ammattikunnan koostumus Taiteilijoina työskentelevien lähtökohdat ja ominaisuudet	Henkilökohtaiset tiedot Ikä, sukupuoli, syntymämaa, kansallisuus, asuinpaikka, äidinkieli
Ammattikunnan sosioekonominen asema Ammattikunnan koulutustausta, tulonmuodostus ja työmarkkina-asema vrt. ammattikunnan sisäiset erot suhteessa mm. taiteenalaan	Koulutus, tulot ja työmarkkina-asema Koulutustausta, tulojen lähde, työllisyys, työttömyys, työvoiman ulkopuolisuus, toimiala (kulttuurin toimiala, kulttuuriammatti, taidealan ammatti)

Taulukko 5. Rekisteritutkimuksen kysymyksiä.

Tiedontarve	Kysymyksiä analyysiin
Joukon rajaus ja kategorisointi	<i>Kuinka monta ammattitaiteilijaa Suomessa toimi vuonna 2019?</i> <i>Kuinka monta henkilöä kuuluu koko tarkastelupopulaatioon?</i> <i>Kuinka moni täyttää useamman kuin yhden kriteerin?</i> <i>Kuinka monta henkilöä kuuluu taiteilijajoukon osapopulaatioihin?</i> <i>Kuinka monta taiteilijaa toimii kullakin taiteenalalla?</i>
Ammattikunnan koostumus	<i>Minkä ikäisiä Suomessa toimivat ammattitaiteilijat ovat? Onko asiassa eroa taiteenaloittain?</i> <i>Mikä on ammattitaiteilijoiden keski-ikä?</i> <i>Mitä sukupuolia ammattitaiteilijat edustavat? Onko asiassa eroa taiteenaloittain?</i> <i>Missä ammattitaiteilijat ovat syntyneet?</i> <i>Tuleeko ammattitaiteilijoita eri puolilta Suomea?</i>

Tiedontarve	Kysymyksiä analyysiin
	<i>Millainen osuus Suomessa toimivista ammattitaiteilijoista on syntynyt ulkomailla?</i> <i>Millainen osuus Suomessa toimivista ammattitaiteilijoista on ulkomaalaistaustaisia (ml. sekä ulkomailla että Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset)? Onko asiassa eroa taiteenaloittain?</i> <i>Mitä kansalaisuuksia Suomessa toimivat ammattitaiteilijat edustavat?</i> <i>Mitä kieliä ammattitaiteilijat puhuvat äidinkielenään?</i> <i>Missä päin Suomea ammattitaiteilijat asuvat? Korostuvatko asuinpaikoissa esimerkiksi kunnat, joissa on taiteilijakoulutusta?</i>
Ammattikunnan sosioekonominen asema	<i>Millainen on taiteilijakunnan koulutustausta?</i> <i>Kuinka monella on taiteilijakoulutus?</i> <i>Millä toimialoilla taiteilijat toimivat?</i> <i>Millaiset ovat ammattitaiteilijoiden palkkatulot, pääomatulot, yrittäjätulot, muut tulot?</i> <i>Millainen on ammattitaiteilijoiden työmarkkina-asema? Kuinka moni toimii yrittäjänä? Millaisia ovat yritysmuodot? Tuleeko näistä tuloa?</i> <i>Kuinka moni saa veronalaisia tukia / verottomia tukia? Millaisia? Kuinka moni saa apurahoja, mistä lähteistä ja kuinka suuria?</i>

4.2.2. Rekisteriaineiston muodostaminen

Rekisteritutkimusaineiston muodostamista ohjaavat tutkimuksen lähtökohdat ja teoreettinen viitekehys. Aineiston kokoaminen ja käsittely tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaiseen muotoon on koko tutkimuksen kannalta ratkaiseva tekijä. Tämä tarkoittaa rekistereiden tarkastelun ja ristiintaulukoinnin lisäksi myös eri teorioiden ja käsitteiden yhteensovittamista käytännön tasolla. (Sund ym., 2004; Räisänen, 2012.)

Koska tutkimuksessa käytetään alun perin johonkin muuhun tarkoitukseen kerättyjä aineistoja, rekisteriaineiston sisältö perustuu alkuperäisen käyttötarkoituksen mukaisiin käsitteisiin ja teoreettisiin olettamuksiin. Tutkimusaineiston pohjana on Tilastokeskuksen Suomen väestön kattava FOLK-aineisto, jota rajataan ja täydennetään ammattitaiteilijan kriteerejä kuvaavilla aineistoilla.

FOLK-aineisto kattaa muodostuu valmiista henkilötietovarannoista koostuista tutkimusaineistoista. Rekisteriaineisto kattaa seuraavat FOLK-henkilöaineiston moduulit:

- perustiedot
- tulotiedot
- tutkinnot
- työssäkäynti
- asuntokunta.

FOLK-henkilöaineiston perustietomoduuli (60 muuttujaa) sisältää väestöraenne- ja työssäkäyntitilastojen tietoja sekä muutamia perhetilaston ja väestön koulutusrakennetilaston tietoja. Tulotietomoduuli (32 muuttujaa) sisältää tietoja henkilöiden tuotannontekijätuloista, saaduista ja maksetuista tulonsiirroista, varallisuudesta ja veloista. Tutkintomoduuli (22 muuttujaa) sisältää 15 vuotta täyttäneen väestön peruskoulun, keskikoulun tai kansakoulun jälkeen suorittamien tutkintojen tietoja. Työssäkäyntimoduuli (48 muuttujaa) sisältää pääasiassa työssäkäyntitilaston tietoja. Asuntokuntamoduulissa (31 muuttujaa) on tietoja asuntoväestöön kuuluvien henkilöiden asuinoloista ja asuntokunnittain summattuja tulotietoja.⁴⁸ Tutkimuksessa käytetään tietoja vuodelta 2019.

Jotta koko väestön kattavasta rekisteristä saadaan erotettua ammattitaiteilijoiden joukkoa koskeva aineisto, sitä on rajattava määrittelemämme neljän ammattitaiteilijuuden kriteerin kautta (ks. luku 2.3) eli tiedolla taiteilijakoulutuksen suorittaneista, ammatti-/etujärjestön jäsenistä, tekijänoikeuskorvauksen saajista sekä apurahansaajista.

Tieto taiteilijakoulutuksen suorittaneista saadaan Tilastokeskuksesta. Tässäkään tapauksessa tiettyä taiteilijakoulutusta ei sinänsä ole valmiiksi määritelty, vaan määrittely perustuu koulutusluokituksesta tekemiimme valintoihin. Saadaksemme tietoa muut kriteerit täyttävistä henkilöistä kutsuimme yhteistyöhön ammattitaiteilijoiden keskeisiä järjestöjä ja heitä rahoittavia säätiöitä. Taiteilijakoulutuksen kriteerit ja mukaan lähteneet yhteistyökumppanit kuvataan myöhemmin tässä alaluvussa.

Yhteistyökumppanit toimittavat tiedot suoraan Tilastokeskukseen suojatun ja tietoturvallisen palvelimen kautta. Tiedot sisältävät henkilötunnuksen tai nimen ja syntymäajan, jotka mahdollistavat tietojen yhdistämisessä FOLK-aineistoon.

Aineiston yhdistämisessä huomioidaan, että yksilö voi kuulua useamman yhteistyökumppanin rekisteriin. Näistä kaikista merkitään tiedot kunkin yksilön kohdalle. Jos samalta kumppanilta on tietoja useammalta vuodelta, kirjataan kunkin vuoden tiedot erikseen merkiten vuosiluku sarakenimeen. Kumppaneiden

⁴⁸ Lähde: Tilastokeskuksen aineistokatalogi, <https://aineistokatalogi.fi/catalog/studies/a6946178-3c4d-432e-b4bd-7b32b80932af> [haettu 9.7.2021].

rekistereissä voi olla saman henkilön osalta useampia kirjauksia samalta vuodelta (esimerkiksi samalle vuodelle useampi eri apurahatyyppi). Myös nämä kirjataan kukin erikseen kyseisen henkilön riville. Lopullisessa aineistossa kukin tutkimusaineiston rivi kuvaa yhtä henkilöä.

Tilastokeskuksen Tutkijapalvelut vastaa tutkimusaineiston muodostamisesta noudattaen tilastolainsäädäntöä sekä laissa määriteltyjä tietosuoja- ja salassapitokäytäntöjä. Kun aineisto on muodostettu, tunnistetietoina käytetyt henkilötunnukset, nimet ja syntymäajat korvataan pseudotunnisteilla. Tämän jälkeen Tilastokeskuksen Tutkijapalvelut antaa Cuporen tutkijoille pääsyn aineistoon FIONA-etäkäyttöjärjestelmässä. Tutkimusaineistoa käytetään vain Taiteilijana Suomessa -tutkimukseen. Cuporessa tutkimusaineistoa analysoivat ainoastaan nimetyt, salassapitositoumuksen allekirjoittaneet tutkijat Tilastokeskuksen ja yhteistyökumppaneiden luvalla.

Taiteilijakoulutuksen saaneiden määrittely Tilastokeskuksen aineistosta

Taiteilijakoulutuksen saaneet rajataan koulutusasteen ja koulutusalan perusteella Tilastokeskuksen kansallisesta koulutusluokituksista 2016.⁴⁹ Koska vuosi 1987 on ensimmäinen vuosi, josta tiedot ovat saatavilla kyseisellä luokituksella, tarkasteluun otetaan taiteilijakoulutuksen saaneet (ainakin yhden listatuista tutkinnoista suorittaneet) aikavälillä 1987–2019.

Liitteessä 1 kuvataan määrittelemämme taiteilijakoulutukset eri taiteenaloilla. Taiteilijakoulutuksen määrittelyssä nojaamme etenkin Karhusen ja Rensujeffin (2006) sekä Rautiaisen ja Roihan (2015) aiempiin tutkimuksiin. Osin käyttämämme määrittelyt kuitenkin poikkesivat aiemmista tutkimuksista.

Professiotutkimuksen lähtökohdista päätimme rajata koulutusasteen korkeasteeseen eli ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen tarjoamaan koulutukseen sekä keskittyä taiteen koulutukseen muusta kulttuurialan koulutuksesta eroteltavana kokonaisuutena (vrt. Rautiainen & Roiha, 2015, s. 8). Tutkintonimikkeistä otimme mukaan vastaavat nimikkeet kuin edellä mainituissa tutkimuksissa.⁵⁰ Osin Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa tutkintonimikkeiden joukko on kuitenkin näitä laajempi. Luemme mukaan

⁴⁹ <http://tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/linkki/koulutusluokitus16.xlsx> [haettu 11.2.2021].

⁵⁰ Rautiaisesta ja Roihasta poiketen Karhunen ja Rensujeff ottavat mukaan arkkitehdin ja maisema-arkkitehdin tutkinnot ja rajaavat tarkastelun ulkopuolelle konservaattorin ja vestonomin tutkinnot. Teemme näiltä osin samat rajaukset kuin Karhunen ja Rensujeff.

- kaikki yliopistotutkinnot⁵¹ sekä ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot (koska lähtökohta on profession edellytyksenä oleva spesifioitu akateemisen tutkimuksen tarjoama tietoperusta)
- yhdenmukaisesti eri taiteenalojen opettajatutkinnot
- koulutusluokituksen ”muut tai tuntemattomat” eri taiteenalojen koulutukset
- soveltavan taiteen koulutukset, musiikin diplomitutkinnon sekä sotilaskapellimestarin ja kuvaamataidonopettajan tutkinnon, joiden edellyttämän osaamisen katsomme vastaavan muita taiteilijakoulutukseen luettavia ylempiä korkeakoulututkintoja omilla aloillaan.

Yhteistyökumppaneilta saatava aineisto

Saadaksemme tietoa muiden kuin koulutuskriteerin täyttävistä henkilöistä lähitimme huhtikuussa 2021 osallistumispyyntökirjeet joukolle keskeisiä ammatti-/etujärjestöjä, tekijänoikeusjärjestöjä ja apurahasäätiöitä.

Suomessa toimii määrittelystä riippuen yli 40 taiteilijajärjestöä (Rensujeff, 2014). Rajauksessa keskityimme kuuden suuren taiteenalan keskeisiin ammatti/etujärjestöihin ja priorisoimme yhteistyöjärjestö Forum Artisin jäsenjärjestöjä.⁵² Näiden lisäksi ryhmää täydennettiin elokuva-alan järjestöillä sekä kulttuurialan ammattiliitto TAKU:n taiteilijajäsenillä. Tunnistimme näin 24 järjestöä, jotka kaikki lähtökohtaisesti edustavat ammattitaiteilijoita.⁵³

Keskeisiksi tekijänoikeusjärjestöiksi määrittelimme Filmexin (näyttelijät), Gramexin (musiikki: esittävät taiteilijat ja äänitteiden tuottajat), Kuvaston

⁵¹ Rautiaisen ja Roihan (2015, s. 10) sekä Karhusen ja Rensujeffin (2006, s. 11) tutkimuksissa mukana on yliopistokoulutuksesta vain maisterin tutkinto.

⁵² Taustakeskusteluja on käyty Forum Artisin toiminnanjohtajan kanssa, joka myös on jäsenenä tutkimushankkeen asiantuntijaryhmässä.

⁵³ **Arkkitehtuuri & design:** Suomen Arkkitehtiliitto SAFA ry, Ornamo ry, Visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden järjestö Grafia ry

Kirjallisuus: Suomen Kirjailijaliitto ry, Finlands svenska författarförening, Suomen Näytelmäkirjailijat ja Käsikirjoittajat ry

Musiikki: Suomen Muusikkojen Liitto ry, Suomen Musiikintekijät ry, Suomen Säveltäjät ry

Esittävät taiteet: Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto (Teme)/alajärjestöjä, Suomen Näyttelijäliitto ry, Finlands Svenska Skådespelarförbund, Suomen Lausujain Liitto ry

Audiovisuaaliset taiteet: STS/Muu ry, Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto (Teme)/alajärjestöjä, Suomen Elokuvaohjaajaliitto, Suomen elokuvaajien yhdistys

Visuaaliset taiteet: Suomen Taiteilijaseura ry/ alajärjestöjä, Kuvittajat ry, Sarjakuvantekijät ry

Muut: Globe Art Point, TAKU/taiteilijajäsenet, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, KAOS – Kääntäjien ammattiosasto

(kuvataide), Sanaston (kirjallisuus) ja Teoston (musiikki: säveltäjät, sanoittajat, soittajat ja musiikin kustantajat).

Keskeisiksi apurahasäätiöiksi määrittelimme Suomen Kulttuurirahaston, Koneen Säätiön, Jenny ja Antti Wihurin rahaston, Alfred Kordelinin säätiön ja Svenska kulturfondenin sekä Suomen Elokuvasäätiön, Musiikin edistämissäätiön ja audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskus AVEKin. Lisäksi keskeinen apurahojen myöntäjä on tutkimuksen yhteistyökumppanina toimiva Taike.

Pyysimme edellä mainittuja toimijoita osallistumaan tutkimushankkeeseen allekirjoittamalla luvan aineistonluovutukseen ja toimittamalla Tilastokeskukselle jäsen- tai asiakasrekisterejään tutkimusaineiston rajaamista ja täydentämistä varten. Pyysimme kunkin osalta tietoja jäsenyydestä tai asiakkuudesta sekä toimijoiden omista rekistereistä ilmenevistä taiteenaloista. Lisäksi Taikelta ja säätiöiltä pyydettiin tietoa apurahasummista ja -tyypeistä.

Pyydetyt tiedot sisältävät henkilötietoja eli tunnistetiedoiksi tarvittavan henkilötunnuksen tai henkilön nimen ja syntymäajan. Kansallisen tietosuojalainsäädännön (1050/2018) ja EU:n tietosuoja-asetuksen mukaan henkilötietojen käyttö on oltava perusteltua. Tutkimuksen mahdollistava peruste on henkilötietojen käyttö yleishyödylliseen tieteelliseen tutkimukseen. Kansallisen lainsäädännön tulkinnasta ei ole vielä pitkää kokemusta. Siten tietopyynnöistä muodostui osaltaan eri tahojen tietosuojalausekkeiden ja niiden tulkinnan ”stressitesti”.

Kaikki mukaan kutsutut tahot suhtautuivat myönteisesti yhteistyöhön ja tutkimushankkeeseen. Osan kohdalla tietosuojalainsäädännön tulkinta suhteessa heidän omaan tietosuojalausekkeisiinsa ei kuitenkaan mahdollistanut tietojen luovutusta tutkimushankkeeseemme. Yleinen syy tähän oli se, että henkilötiedot oli alun perin kerätty tiettyyn tarkoitukseen, eikä tämän käsittelyperusteen koettu mahdollistavan niiden luovutusta toiseen tarkoitukseen, edes tieteelliseen tutkimukseen.

Luvan aineistonluovutukseen tutkimusjoukon rajausta ja kategorisointia varten toimitti lopulta 17 toimijaa (taulukko 6). Luvat liitettiin käyttö lupahakemukseen, jonka Cupore lähetti Tilastokeskukselle kesäkuun lopussa 2021. Kun käyttö lupahakemus on käsitelty, yhteistyökumppaneille toimitetaan tarkemmat ohjeet aineiston toimituksesta Tilastokeskukseen.

Taulukko 6. Luvan aineistonluovutukseen antaneet yhteistyökumppanit ja toimittava aineisto. Tilanne 6.9.2021.

Tyyppi	Nimi	Aineisto
Am-matti/etujärjestö	- Finlands svenska författarförening rf - Kuvittajat ry - Muu ry - Suomen Kirjailijaliitto ry - Suomen Kuvanveistäjäliitto ry - Suomen kääntäjien ja tulkkieliitto SKTL ry - Suomen Taidegraafikot ry - Taidemaalari liitto ry - Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU - Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto (Teme) - Valokuvataiteilijoiden liitto ry - Visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden järjestö Grafia ry	Tällä hetkellä jäsenenä olevien taiteilijoiden henkilötunnus sekä taiteenala oman luokituksen mukaan
Tekijänoikeusjärjestö		Nimi ja syntymäaika niiltä asiakailta, joille on maksettu tekijänoikeuskorvausta vuosina 2018–2020 sekä heidän taiteenalansa oman luokittelun mukaan
Apurahasäätiö	- Koneen säätiö - Musiikin edistämissäätiö sr - Suomen Elokuvasäätiö - Suomen Kulttuurirahasto	Henkilötunnus tai syntymäaika niiltä taiteilijoilta, joille on myönnetty apuraha vuosina 2018–2020 (yksilöhakijat) sekä heidän taiteenalansa säätiön määrittelyjen mukaan ja apurahasumma
Apurahoja myöntävä viranomais	- Taiteen edistämiskeskus	Henkilöt, joille myönnetty vuosina 2015–2019 yksilöapuraha ⁵⁴ (nimi, henkilötunnus, hakemusluokka, myöntösumma)

4.2.3. Rekisteriaineiston keskeiset aukot

Rekisteriaineiston keskeiset aukot liittyvät joukon rajaukseen ja kategorisointiin sekä niitä koskeviin tietoihin. Ammattitaiteilijuuden professiotutkimuksen

⁵⁴ Apurahamuodot: liikkuvuusapuraha, taiteilija-apurahat, alueiden apurahat, kirjailijoiden ja kääntäjien apurahat, kuvataiteen näyttöapurahat, apurahat kulttuurisen moninaisuuden edistämiseen ja kohdeapurahat. Aikarajaus perustuu siihen, että mukaan saadaan viimeisimmät viisivuotuisina myönnetyt apurahat (yksilöapurahan enimmäiskesto).

mukaiset kriteerit rajaavat itsessään tutkimusjoukkoa ja rajaukseen liittyy aina ulossulkemista. Tutkimusjoukon ulkopuolelle rajautuvat muun muassa ne, jotka identifioivat itsensä taiteilijaksi, vaikka eivät täytä tutkimuksessa käytettäviä kriteerejä.⁵⁵ Tämä voi liittyä henkilön omiin valintoihin tai henkilöstä itsestään riippumattomiin syihin. Syynä voivat olla esimerkiksi taiteilijajärjestöjen jäsenkriteerien luonne, omaan taiteenalaan liittyvät tekijät, jotka heikentävät mahdollisuuksia saada tekijänoikeustuloja, tai erilaisiin ominaisuuksiin, kuten toimintakykyyn tai kieleen liittyvät tekijät, jotka voivat muun muassa vaikeuttaa pääsyä taiteilijakoulutukseen.

Tutkimuksen tavoite on tarkastella tässä hetkessä toimivia taiteilijoita. Kyseessä on ajallinen poikkileikkaus vuoteen 2019. Tarkastelussa huomioidaan vain tiettyä ajanjaksona kriteerit täyttävät henkilöt. Esimerkiksi Tilastokeskuksen rekisteriaineistossa tieto taiteilijakoulutuksen suorittaneista on nykyisellä luokituksella saatavissa vuodesta 1987 alkaen ja aineistoon saadaan siten mukaan koulutuskriteerin kautta tällä ajanjaksolla taiteilijakoulutuksen suorittaneiden tiedot vuodelta 2019.

Kaiken kaikkiaan tietoja joukon rajaukseen ja kategorisointiin pyydettiin keskeisiksi yhteistyökumppaneiksi määrittelemiltämme tahoilta, joista kuitenkin vain osa toimittaa tietoja tutkimukseen. Siten emme saa täysin kattavaa koontia eri tietolähteiden omiin rekistereihinsä kirjaamista kriteerit sinänsä täyttävistä henkilöistä. Eri kriteereiden rinnakkainen soveltaminen on siten tärkeää ammatti-taiteilijoiden joukon mahdollisimman kattavan kartoittamisen vuoksi.

Tietoa kriteerit täyttävistä henkilöistä on ylipäänsä saatavilla rajatusti. Kriteerien toteutumista tarkastellaan Suomesta saatavissa olevan rekisteriaineiston avulla. Siten ulkopuolelle rajautuvat muualla kuin Suomessa saatu taiteilijakoulutus tai muualta kuin Suomesta saadut apurahat. Lisäksi taiteellisesta työstä saaduista tuloista ei erikseen ole saatavissa tilastotietoa. Käytössämme oleva rekisteriaineisto ei myöskään mahdollista tarkastelua esimerkiksi vammaisuuden, toimintakyvyn, etnisyyden tai esimerkiksi rodullistettujen (*people of colour*) näkökulmista.

Apurahansaajien kohdalla tutkimusjoukkoa rajaavat Taiken ja eri säätiöiden vaihtelevat kriteerit ja arviointikäytännöt. Esimerkiksi valtion apurahoja saava joukko on paljon pienempi kuin niitä hakeva, taiteilijoista ja muista taiteen

⁵⁵ ”Tutkijan on mahdotonta identifioida sellaisia henkilöitä, jotka pitävät itseään taiteilijoina tai kaikin tavoin pyrkivät tulemaan taiteilijoiksi, jollei heillä ole myös joitakin ulkoisia taiteilijan tunto-merkkejä” (Karttunen, 1993, s. 49).

ammattilaisista koostuva joukko.⁵⁶ Apurahojen saajat myös sisältävät vain osan Suomessa taiteilijoina toimivista ammattilaisista.

Aineistoa on lisäksi saatavissa epätasaisesti eri taiteenaloilta. Kirjallisuuden osalta ei ole saatavissa tietoa tutkinnon suorittaneista. Kirjailijan ammattiin suoraan valmistavaa koulutusta ei ole Suomessa tarjolla. Eri taiteenaloista aukkoja on etenkin musiikin ammattilaisia koskevassa aineistossa, jossa tietosuojalainsäädännön rajausten vuoksi emme saaneet suoraa tietoa tekijänoikeuskorvausten saajista tai ammatti-/etujärjestön jäsenistä. Näin musiikin alan ammattilaiset rajautuvat aineistoomme taiteilijakoulutuksen sekä apurahansaannin kriteereillä. Musiikin ala on keskeinen osa kulttuuria elinkeinona ja liiketoimintana (ks. luku 3.3), joten koulutus ja apurahoitus kattavat kriteereinä vain osan musiikin alan ammattilaisista.

Tutkimuksen tässä vaiheessa pyrimme paikkaamaan aineiston aukkoja neljän ammattitaiteilijuuden kriteerin ristikkäisellä tarkastelulla. Tutkimuksen alussa kootaan tieto kaikista niistä henkilöistä, jotka täyttävät ainakin yhden edellä mainitun kriteerin. Tämän jälkeen tarkastellaan henkilöitä, jotka täyttävät useamman kuin yhden kriteerin. Kaikkien kriteereiden ei tarvitse toteutua yhtä aikaa kaikkien taiteilijoiden kohdalla, vaan taiteilijapopulaatio määrittyy eri kriteerejä yhdistämällä.

4.2.4. Rekisteriaineiston analyysi

Aineiston analyysissä kiinnitämme näkökulman Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen yleisiin lähtökohtiin, teoreettisiin olettamuksiin ja tiedontarpeisiin. Analyysissä asetamme aineistolle tarkentavia kysymyksiä liittyen joukon rajaukseen ja kategorisointiin, ammattikunnan koostumukseen sekä ammattikunnan sosioekonomiseen asemaan. Luvussa 4.2.1 kuvataan tässä vaiheessa muotoiltuja tutkimuskysymyksiä, mutta aineiston analyysi ja tulokset ohjaavat edelleen uusien kysymysten muotoilua.

Aineisto koostuu osin eri tarkoituksiin kootuista rekistereistä, ja esimerkiksi käytetyt määritelmät ja käsitteet voivat erota toisistaan. Tämä korostaa kontekstualisointia ja tulkintaa osana aineiston analyysia. Aineiston tiedot voivat myös olla

⁵⁶ Valtion taiteilija-apurahojen hakijakunnan on todettu olevan pitkälti vakiintunut (Rautiainen 2008). Valtion taiteilija-apurahojen kysyntä on suurta suhteessa käytettäviin resursseihin. Esimerkiksi vuonna 2019 Taiteen edistämiskeskuksen kaikissa työskentelyapurahoissa (taiteilija-apurahat, kirjastoapurahat, näyttöapurahat, alueelliset työskentelyapurahat.) hakijoita oli yhteensä 5603 ja saajia 974. Täten vain noin 17 % hakijoista sai apurahan. Pelkissä taiteilija-apurahoissa ai-noastaan noin 12 % hakijoista sai apurahan. (Ks. Karhunen, 2020b.)

keskenään ristiriidassa. Tämä tulee oletettavasti esiin etenkin henkilöihin liitettävien taiteenalojen kohdalla, sillä eri rekistereissä taiteenaloja luokitellaan ja kirjataan eri tavoin. Samalle henkilölle voi myös eri rekistereissä olla kirjattu eri taiteenala. Näissä tapauksissa tutkijoiden tulee tehdä tulkintoja ja valintoja tässä tutkimushankkeessa käytettävän taiteenalojen kategorisoinnin kehyksessä.

On myös huomioitava, että tutkimusaineisto on laaja tilastoaineisto, jossa on väistämättä poikkeavuuksia ja virheitä kuten toistuvia havaintoja (tuplia), virheellisiä muuttuja-arvoja tai puuttuvia tietoja. Näitä pyritään tunnistamaan analyyssissa mahdollisimman hyvin.

Analyysi toteutetaan useassa vaiheessa noudattaen suunniteltua projektinhallintastrategiaa. Ensin tehdään huolellinen aineiston alkuanalyysi käyttäen jakaumataulukointia ja graafisia kuvioita. Tämän jälkeen käydään läpi kaikki muuttajat ja poistetaan analyysin kannalta turhat tiedot ohjelmassa heti, kun niitä ei tarvita. Aineistosta muodostetaan demodata, jota varten otetaan pieni otos koko aineistosta. Tällä datalla testataan täsmällisempiä tilastollisia menetelmiä ennen niiden käyttöä koko aineistoon. Tilastollisten menetelmien valinnassa tulosten tulkittamiseksi konsultoidaan asiantuntijoita myös Cuporen ulkopuolelta.

Analyysi suoritetaan etäkäyttöjärjestelmän työskentelytilassa, jossa käytössä on joukko analyysiohjelmia (mm. SPSS). Analyysissa huomioidaan etäkäyttöjärjestelmän luonne: esimerkiksi suuret ajot toteutetaan viikonloppuisin ja öisin, jotta vältetään järjestelmän kuormittumista. Etäkäyttöjärjestelmästä ulos pyydetävät tulokset tarkastetaan Tilastokeskuksessa ennen niiden luovuttamista Cuporelle. Aineistosta pyydetään ulos vain tarpeelliset tulokset.

Analyysissa ja tulosten raportoinnissa on huomioitava, että tutkimuksen perustana olleita tilastoyksiköitä, eli yksittäisiä henkilöitä ei tule voida tunnistaa tutkimuksen julkisista lopputuloksista. Salassapitovelvoitteen mukaan tutkijan on pidettävä huolta siitä, että tutkimustuloksissa ei ole yksikkötason tietoja tai mahdollisuutta niiden paljastumiseen. Tuloksille tehdään tietosuojatarkistus Tilastokeskuksessa. Esimerkiksi minimi- ja maksimit eivät yleensä mene tietosuojatarkistuksesta läpi, joten ne poistetaan jo valmiiksi.

Analyysi perustuu käytössämme oleviin rekisteritietoihin sekä niiden keskinäiseen yhdistämiseen ja vertailuun. Aineiston analyysi osoittaa myös rekisteritiedon rajoja tutkimuskysymyksiin vastaamisessa. Tietotarpeisiin on mahdollisesti vastattava rekisteriaineiston lisäksi esimerkiksi kyselyillä ja erillisselvityksillä.

4.3. Tarpeellisia erillisselvityksiä

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen erillisselvitykset tukevat ja täydentävät edellä kuvattua rekisteritutkimusta tutkimuskysymyksiin vastaamisessa. Koska erillisselvitykset vastaavat osin rekisteritutkimuksessa esiin nouseviin aukkoihin ja tiedontarpeisiin, niiden kohteita ei voida vielä tarkasti määrittellä. (Kuvio 6.)

Kuvio 6. Tutkimushankkeen rakenne.

Valmiiksi tunnistamiamme tiedontarpeita ovat muun muassa seuraavat:

- Tarve pohjustaa ja koota eri toimialoja koskevaa tietoa (esim. Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019; Sokka, Renko & Lahtinen, 2020). Tällä hetkellä tietoa eri toimialoilta on taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta saatavilla epätasaisesti. Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen tarkastelua eri taiteenaloilla on oletettavasti syytä päivittää ja laajentaa kontekstualisoivaksi toimialakartoitukseksi esimerkiksi erillisselvitysten kautta.
- Visuaalisen taiteen toimialojen työskentelyn ja työn välitystä tukevien rakenteiden tarkastelu. Aiemmassa tutkimuksessa visuaalisen taiteenalan rakenteet on todettu useita muita taiteenaloja heikommiksi (esim. OKM, 2018; Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019; Jakonen ym., 2021). *Kulttuuripolitiikan strategian 2025* tavoite on vahvistaa taiteenalojen tuotanto- ja välitysrakenteita tasavertaisesti kaikilla taiteenaloilla. Tämä korostaa tarvetta erillisselvitykselle

taidemuseoista taide- ja taiteilijapoliittisina toimijoina sekä visuaalisen alan rakenteina. Erilliselvitys paikkaisi tiedonaukkoa taiteellisen työn mahdollisuuksista visuaalisilla aloilla suhteessa kulttuuripalveluihin.

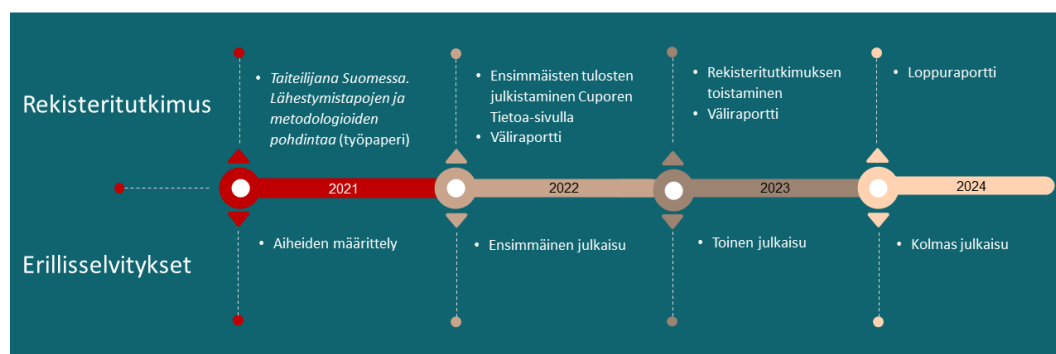
- Tekijänoikeusrahoituksen kohdentumista sekä yksittäisten taiteilijoiden saamia tekijänoikeuskorvauksia eri taiteenaloilla koskeva tarkastelu (esim. Jakonen ym., 2021). Kyseistä tietoa ei saada riittävän kattavasti selville rekisteritutkimuksen kautta, jolloin tarkastelu edellyttäisi omaa tiedonkeruuta. Tarkastelu liittyy siihen, miten nykyinen tekijänoikeusjärjestelmä palvelee toimijoita eri taiteenaloilla sekä edistää sitä, että taiteilijat voivat hyötyä oikeuksistaan rahallisesti.
- Taiteellisesta työstä saatavien tulojen ja niiden merkityksen tarkastelu. Rekisteritutkimus tuottaa tulotietoja lähinnä vain siitä osasta taiteilijakuntaa, joka tekee säännöllistä palkkatyötä (Aaltonen & Karttunen, 2015). Kyselytutkimusten kautta on tullut ilmi, että taiteilijoilla on paljon erilaisia tulonlähteitä. Vaikka taiteilija työskentelisi pääosan työajastaan taiteilijana, se ei takaa, että pääosa vuoden tuloista tulisi taiteilijan työstä. (Hirvi-Ijäs ym., 2020.) Hybridisoitumisen valossa kysymys taiteellisen työn tuloista ei välttämättä ole osalle taiteilijoista itselleen sinänsä relevantti, mutta tulonmuodostuksen kokonaiskuvasta olisi todennäköisesti hyötyä erilaisten politiikkatoimien suunnittelussa.

5 LOPUKSI

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen toteutus edellyttää taiteilijoiden ammattikunnan määrittelyä ja rajausta. Edellä perusteltujen valintojen kautta olemme päätyneet lähestymään taiteilijuutta professiona, jolla on taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta yhteiskunnallinen erityisasema. Taiteilijajoukko rajataan neljän kriteerin kautta.

Taiteilijana Suomessa -tutkimus toteutuu neljän vuoden aikajänteellä (kuvio 7). Rinnakkain kulkevat ja toisiaan tukevat rekisteritutkimukset ja erillisselvitykset tuottavat yhdessä mahdollisimman laajan ja monipuolisen tietopohjan ammattitaiteilijoiden työskentelytilanteesta Suomessa.

Kuvio 7. Tutkimuksen aikataulu.

Rekisteritutkimus tuottaa tietoa taiteilijakunnan koosta, koostumuksesta ja yhteiskunnallisesta asemasta sekä eri osajoukoista (esimerkiksi tietyt kriteerit täytävistä) suhteessa koko taiteilijakuntaan. Sen kautta tutkimuksen piiriin saadaan mahdollisimman suuri joukko ammattitaiteilijoita. Samalla tiedostamme tutkimusaineiston aukot (ks. luku 4.2.3). Erityisesti tieto korvauksen saajista tekijöinä on puutteellista, sillä tekijänoikeusjärjestöjen ei toistaiseksi ollut mahdollista luovuttaa rekistereistään tietoa tutkimusjoukon rajaamiseksi. Aineiston aukkojen kattamiseksi tavoitteemme on toistaa rekisteritutkimus vuotta 2021 koskevilla tiedoilla muutaman vuoden kuluttua. Näin saadaan myös tarkasteltua taiteilijakunnan tilannetta koronaviruspandemian jälkimainingeissa.

Kattavasta rekisteriaineistosta huolimatta rekisteritutkimuksen kautta saadaan vastauksia vain osaan taiteilijakunnan yhteiskunnallista asemaa koskeviin kysymyksiin. Edellä olemme alustavasti hahmotelleet tarpeellisia erillisselvityksiä. Samalla oletamme, että rekisteritutkimus nostaa esiin tiedontarpeita, joita vielä tässä vaiheessa ei voida hahmottaa. Myös taide- ja taiteilijapolitiikan muutokset

osana laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa voivat nostaa esiin erillisselvitysten tarpeita.

LÄHTEET

- Alapuro, R. ja Stenius, H. (toim.) (2010). *Nordic Associations in a European Perspective*. Baden-Baden: Nomos.
- Aaltonen, T. & Karttunen, S. (2015). Suomalainen taiteilijapolitiikka: apurahatuesta perusoikeuksien toteuttamiseen. Teoksessa I. Heiskanen, A. Kangas & R. Mitchell (toim.), *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö* (s. 231–309). Helsinki: Tietosanoma.
- Arpo, R. (toim.) (2004). *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset*. Taiteen keskustoimikunta.
- Banks, M. & O'Connor, J. (2021) "A plague upon your howling": art and culture in the viral emergency. *Cultural Trends*, 30 (1), 3–18.
- Barker, E. et al. (eds.) (1999). *The Changing Status of the Artist*. Yale University Press.
- De Beukelaer, C. & Spence, K-M. (2019). *Global Cultural Economy*. Routledge.
- Eliassen, K.O. & Prytz, Ø. (eds.) (2016). *Kvalitetsforståelser. Kvalitetsbegreppet i samtidens kunst og kultur*. Norsk kulturråd, Fagbogforlaget. Oslo.
- Freidson, E. (1986). *Professional Powers. A Study of the Institutionalization of Formal Knowledge*. The University of Chicago Press: Chicago & London.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism. The Third Logic: On the Practice of Knowledge*. Chicago: University of Chicago Press.
- Haanpää, S., Manu, S. & Siltanen, K. (2020). *Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta: Nykytila ja kehittämissuhteet*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:13
- Hakala, S. (2015). *Vallan merkilliset tiedottajat. Professionalisaatio ministeriöiden viestinnässä*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisu 2015:1. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hakala, S. (2016). Oikeus tietää ja toimia: Viestinnän profession ja etiikan ideaalit julkisella alalla. *Viestijät.fi*. Julkaistu verkossa <https://viestijat.fi/oikeus-tietaa-ja-toimia-viestinnan-profession-ja-etiikan-ideaalit-julkisella-alalla/#48c157a9>
- Heikkinen, M. (2000). Artist policy in Finland and Norway: A comparison of two schemes of direct Support for artists. *International Journal of Cultural Policy*, 7 (2), 299–318.
- Heikkinen, M. (2007). *Valtion taiteilijatuki taiteilijan määrittelijänä. Määrittelyvallan ehtoja ja ulottuvuuksia pohjoismaisen tukimallin*

- suomalaisessa muunnelmassa*. Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön julkaisuja n:o 32.
- Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E. (2017). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2016. Taiteilijan työskentelyedellytykset muutoksessa*. Cuporen verkkojulkaisuja 42. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus.
- Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E. (2018). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2017. Nuoret taiteentekijät*. Cuporen verkkojulkaisuja 47. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus.
- Hirvi-Ijäs, M., Sokka, S., Rensujeff, K., Kautio, T. & Kurlin, A. (2020). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2019. Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot*. Cuporen verkkojulkaisuja 57. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus.
- Hirvi-Ijäs, M., Sokka, S., Rensujeff, K. & Kurlin, A. (2019). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2018. Taiteilijoiden ja taiteen liikkuvuus*. Cuporen verkkojulkaisuja 51. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus.
- Houni, P. & Ansio, H. (toim.) (2013). *Taiteilijan työ, Taiteilijan hyvinvointi taide-työmuutoksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Irjala, A. (1993). *Säveltaiteilijan toimeentulo*. Helsinki: Taiteen keskustoiminkunta.
- Jakonen, M., Jonker-Hoffren, P., Kontturi, K.-K., & Tiainen, M. (2021). Taidetyön yhteismuotoutuva todellisuus: Ehdotus monitieteiseksi lähestymistavaksi. *Kulttuurintutkimus*, 38 (2–3), 96–112.
<https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/102980>
- Jakonen, O., Kurlin Niiniaho, A., Oksanen-Särelä, K. & Sokka, S. (2021). *Mahdollisesti kulttuuria? Valtion kulttuurirahoitus Suomessa vuonna 2019*. Cuporen työpapereita 13. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Junnilainen, L. (2021). Sosiaaliturvajärjestelmä ei tue kulttuurialan itsensätyöllistäjiä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86 (2021) (4).
<https://www.julkari.fi/handle/10024/143079>
- Karhunen, Paula (2013). *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Karhunen, P. (2020). Taiteilijana Suomessa -kokouksen muistiinpanot 5.6.2020.
- Karhunen, P. (2020b). *Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2019*.
<https://www.taike.fi/documents/10921/1335113/Taiken+tuki+taiteen+ja+>

- kulttuurin+edist%C3%A4miseen+2019/ff6deb65-945e-796a-c205-77b5cc6bcb48
- Karttunen, S. (1992). *Kuvataiteilijan ammatti. Katsaus viimeaikaisiin tutkimussuuntauksiin Taiteilijan asema -tutkimuksen näkökulmasta*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karttunen, S. (1993). *Valokuvataiteilijan asema*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karttunen, S. (1998). How to identify artists? Defining the population for 'status-of-the-artist' studies. *Poetics*, 26, 1–19.
- Karttunen, S. (2002). *Taiteilijan määrittely: refleksiivisyyden esteitä ja edellytyksiä taidepoliittisessa tutkimuksessa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja.
- Karttunen, S. (2017). Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. *Tahiti*, 01/2017. Helsinki: Taidehistorian seura – Föreningen för konsthistoria ry.
- Kettunen, P. (2016). *Näkökulmia kulttuuripolitiikan vaikuttavuuteen*. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus.
- Kivistö, S. & Riikonen, H.K. (2009). Taiteet, kauneus ja vapaa-aika. Teoksessa M. Kajava, S. Kivistö, H. Riikonen, E. Salmenkivi & R. Sarasti-Wilenius (toim.), *Kulttuuri antiikin maailmassa* (s. 346–443). Helsinki: Teos.
- Konstnärsnämnden (2016). *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor– en rapport om konstnärer inom alla konstområden verksamma i Sverige 2014 utifrån kön, ålder, inkomst, näringsverksamhet, bosättning, utländsk bakgrund, utbildning och social bakgrund*. Halmstad: Taberg Media Group.
- Konttinen, E. (1991). *Perinteisesti moderniin. Profioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kristeller, P. O. (2006). *Konstarternas moderna system: en studie i estetik: Skriftserien Kairos Nr 2*. Kungliga Konsthögskolan: Raster förlag.
- Kulturdepartementet (2019). *Framtidige kunstnerundersøkelser av kunstneres arbeidsforhold og levekår. Forslag og anbefalinger fra Modell- og metodeutvalget for kunstnerundersøkelser*. Oslo: Kulturdepartementet. Haettu osoitteesta <https://www.regjeringen.no/contentassets/784fd8021a1e48b1abd33e547ae30053/framtidige-kunstnerundersokelser-av-kunstneres-arbeidsforhold-og-levekar.pdf>

- Larson, M. S. (2017). The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis. Teoksessa S. Aronowitz & M.J. Roerts (toim.), *Class: The Anthology*, (s. 263–286). DOI: 10.1002/9781119395485.ch20
- Larson, M. S. (2018). Professions today. Self-criticism and reflections for the future. *SOCIOLOGIA, PROBLEMAS E PRÁTICAS*, n.º 88, 27–42. <https://journals.openedition.org/spp/4907>
- Lindsköld, L. (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975–2009*. Valfrid, Borås.
- Lindström, S. (2016). Artists and Multiple Job Holding – Breadwinning Work as Mediating Between Bohemian and Entrepreneurial Identities and Behaviour. *Nordic journal of working life studies*, 6 (3), September 2016.
- Logren, A. (2015). *Taiteilijapuheen moniäänisyys: tutkimus mediavälitteisen ja (kuva)taiteilijälähtöisen taiteilijapuheen muotoutumisesta*. Itä-Suomen yliopisto.
- Macdonald, K.M. (1995). *The Sociology of the Professions*. Sage Publications Ltd.
- Mangset, P., Heian M. T., Kleppe, B. & Løyland, K. (2018). Why are artists getting poorer? About the reproduction of low income among artists. *International Journal of Cultural Policy*, 24 (4), 539–558.
- Markusen, A., Gilmore, S., Johnson, A., Levi, T. & Martinez, A. (2006). *Crossover. How Artists Build Careers across Commercial, Nonprofit and Community Work*. Humphrey Institute of Public Affairs, University of Minnesota.
- Oesch, P. (2000). *Kulttuuri- ja taideyhdistysten rakennemuutos*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- OPM (2002a). *Taide on mahdollisuuksia: ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi*. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO.
- OPM (2002b). *Taiteen mahdollisuuksista enemmän: taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu*. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO.
- OPM (2003). *Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:20.
- OPM (2009). *Kulttuuripolitiikan strategia 2020*. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12.
- OKM (2017a). *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20.

- OKM (2017b). *Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi. Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:18.
- OKM (2018). *Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat. Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:34.
- Pekkola, E. (2014). *Korkeakoulujen professio Suomessa. Ajankuvia, käsitteitä ja kehityskulkuja*. Tampere: Tampere University Press.
- Pietilä, K. (2012). *Journalismi ammattina. Journalistiprofession teorit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Piispa, M., Ansio, H., Houni, P. & Käpykangas, S. (2015). Osa-aikainen taiteilija? Vahvojen kategorioiden välissä rakentuva hybridi-identiteetti. *Työelämän tutkimus*, 13 (2).
- Pyykkönen, M., & Sokka, S. & Kurlin Niiniaho, A. (2021). Yrittäjätaiteilijat vapauden, luovuuden ja toimeentulon rajapinnoilla. *Työelämän tutkimus*, 19 (1), 57–81.
- Rautiainen, P. (2008) *Suomalainen taiteilijatuki. Valtion suora ja välillinen taiteilijatuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään*. Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön julkaisuja n:o 34.
- Rautiainen, P. & Roiha, T. (2015). *Taidealojen korkeakoulutus Suomessa*. Cuporen verkkojulkaisuja 30. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Rautiainen, P., Roiha, T. & Rensujeff, K. (2015). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2015. Taiteen toimintaympäristö ja rahoitus*. Cuporen verkkojulkaisuja 33.
- Rensujeff, K. (2003). *Taiteilijan asema – Raporttityöstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, K. (2011). *Käsin, sävelin, sanoin ja kuvin. Saamelaiset taiteilijat Suomessa*. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, K. (2014) *Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Roiha, T. (2016). *Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina vuosina 2011–2016 saapuneet taiteilijat*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus
- Ruokolainen, O. (2017). *Suunniteltu luovuus. Kulttuuritoiminnot ja strateginen aluekehittäminen*. Tampereen yliopisto: Tampere University Press.
- Russel, M. (2003). Nothing About Us Without Us: Human Rights and Disability. *Zmag.org*.
<https://archive.is/20070505135012/http://www.zmag.org/Sustainers/Content/2003-07/25russell.cfm>

- Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K. & Kurlin Niiniaho, A. (2021). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2020. Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa*. Cuporen verkkojulkaisuja 67. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus
- Räisänen, S. & Gissler, M. (2012). Rekisteritutkimus – mahdollisuus hoitotieteessä. *Hoitotiede* 24 (1), 62–69.
- Røyseng, S. (2016). The social contract of artists in the era of cultural industries. *International Journal of Cultural Policy*. 25 (1), 1–17.
- Saari, L. (2021). *Kulttuurin puolesta. 24 keinoa kulttuuri- ja taidealan tukemiseksi Covid-19 pandemian jälkeen*. KULTA ry.
- Selkokari, H. (toim.) (2016). *150 vuotta kuvataiteen puolesta. Suomen Taiteilijaseura Konstnärsgillet i Finland 1864–2014*. Helsinki: Lönnberg Painot Oy.
- Sokka, S. (2005). *Sisältöä kansallisvaltiolle. Taide-elämän järjestäytyminen ja asiantuntijavaltaistuva taiteen tukeminen*. Suomen kulttuuripolitiikan historia -projektin julkaisuja 1. Cuporen julkaisuja 8. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Sokka, S. & Jakonen, O. (2020). *Taidepolitiikan kepit ja porkkanat. Taiteen edistämiskeskuksen toiminta-avustukset taiteenalojen yhteisöille 2013–2019*. Cuporen verkkojulkaisuja 58. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Sokka, S., Renko V. & Lahtinen, E. (2020). *Toimialojen edistäjät ja toiveiden tynnyrit. Taiteen tiedotuskeskusten toiminta ja asema*. Cuporen verkkojulkaisuja 60. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Sund, R. (2013): Utilisation of Administrative Registers Using Scientific Knowledge Discovery. *Intelligent Data Analysis*, 7:6, 501–519.
- Sund, R., Nylander, O. & Palonen T. (2004). Raa’asta rekisteriaineistosta terveystieteellisesti relevanttiin informaatioon. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (2004):4, s. 372–379.
- Svensson, L. G. (2015). Occupations and Professionalism in Art and Culture. *Professions and Professionalism*, 5 (2).
- Svart, T. (2019). *Minustako taiteilija? Suomen romanien ajatuksia ammattitaiteilijuudesta*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Tarjanne, P. (2020). *Luovan talouden tiekartta*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:48.

- Taike (2020). *Tulostavoiteasiakirja*. Haettu 2.11.2021 osoitteesta
<https://www.taike.fi/documents/10162/52418/OKMTulossopimus+2020-2023+TAIKE+23.10.2019.pdf/e3710d84-109c-95f2-3791-e38d12df8c69>
- Throsby, D. (1994). A Work-Preference Model of Artist Behaviour. Teoksessa *Cultural Economics and Cultural Policies*. Toim. Alan Peacock & Ilde Rizzo. Dordrecht: Kluwer.
- UNESCO (1980). *Recommendation concerning the Status of the Artist*. Records of the General Conference, 21st session, Belgrade, 23 September to 28 October 1980, v. 1: Resolutions.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114029.page=144>
- UNESCO (1983). *Suositus taiteilijan asemasta*. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta.
- Uusikylä, P., Lintinen, U. & Jaakkola S. (2020). *#TaideMaksaa: Taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilun arviointi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:19
- VN 2019. *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtionneuvoston julkaisuja 2019:31.
- Weber, M. (2009). *Tiede ja politiikka. Kutsumus ja ammatti*. Tampere: Vastapaino.

LIITE 1.

Taiteilijakoulutus Taiteilijana Suomessa -tutkimushankkeessa. Tutkintonimikkeet koulutusluokituksesta.

Ammattikorkeakoulu-tutkinto	Yliopistotutkinto
Arkkitehtuuri ja muotoilu	
- Artenomi AMK - Muotoilija AMK - Muu tai tuntematon käsi- ja taideteollisuuden ammattikorkeakoulututkinto - Artenomi (ylempi AMK) - Muotoilija (ylempi AMK) - Muu tai tuntematon käsi- ja taideteollisuuden ylempi ammattikorkeakoulututkinto	- Taideteollisuusopiston tutkinto - Arkkitehti - Maisema-arkkitehti - Graafinen suunnittelu (soveltavan taiteen koulutus) - Keraaminen suunnittelu (soveltavan taiteen koulutus) - Lavastus (soveltavan taiteen koulutus) - Sisustus- ja huonekalusuunnittelu (soveltavan taiteen koulutus) - Tekninen design (soveltavan taiteen koulutus) - Tekstiilisuunnittelu (soveltavan taiteen koulutus) - Vaatetussuunnittelu (soveltavan taiteen koulutus) - Fil. toht., taideteollisuus
Musiikki	
- Musiikkipedagogi AMK - Muusikko AMK - Muu tai tuntematon musiikin ammattikorkeakoulututkinto - Musiikkipedagogi (ylempi AMK) - Muusikko (ylempi AMK) - Muu tai tuntematon musiikin ylempi ammattikorkeakoulututkinto	- Musiikin teorian opettaja - Musiikinopettaja - Soitonopettaja ja yksinlaulun opettaja - Ylempi musiikinopettajan tutkinto - Muu tai tuntematon musiikinopettajan koulutus - Musiikin kandidaatti (alempi) - Kanttori-urkurin ylempi tutkinto - Musiikin päästötutkinto (Sibelius-Akatemia) - Oopperalaulajan tutkinto - Muu tai tuntematon musiikin koulutus, alempi korkeakouluaste - Musiikin maisteri - Musiikin diplomitutkinto - Sotilaskapellimestari - Muu tai tuntematon musiikin koulutus, ylempi korkeakouluaste - Musiikin lisensiaatti - Musiikin tohtori
Esittävät taiteet	
- Tanssinopettaja AMK - Teatteri-ilmaisun ohjaaja AMK - Muu tai tuntematon teatteri- ja tanssialan ammattikorkeakoulututkinto - Tanssinopettaja (ylempi AMK) - Teatteri-ilmaisun ohjaaja (ylempi AMK) - Muu tai tuntematon teatteri- ja tanssialan ylempi	- Teatteritaiteen kandidaatti (alempi) - Tanssitaiteen kandidaatti (alempi) - Dramaturgi - Teatteriohjaaja - Teatteritutkinto - Ammattinäyttelijä - Teatterilavastaja - Muu tai tuntematon teatteri- ja tanssialan koulutus, alempi korkeakouluaste - Teatteritaiteen maisteri - Tanssitaiteen maisteri - Muu tai tuntematon teatteri- ja tanssialan koulutus, ylempi korkeakouluaste

Ammattikorkeakoulu- tutkinto	Yliopistotutkinto
ammattikorkeakoulutut- kinto	- Teatteritaiteen lisensiaatti - Tanssitaiteen lisensiaatti - Teatteritaiteen tohtori - Tanssitaiteen tohtori
Audiovisuaaliset taiteet	
- Medianomi (AMK) - Medianomi (ylempi AMK)	- Elokuva- ja televisiotyö (soveltavan taiteen koulutus)
Visuaaliset taiteet	
- Kuvataiteilija AMK - Muu tai tuntematon ku- vataiteen ammattikorkea- koulututkinto - Kuvataiteilija (ylempi AMK) - Muu tai tuntematon ku- vataiteen ylempi ammatti- korkeakoulututkinto	- Kuvataiteen kandidaatti, kuvataiteen tutkinto (Kuvataideakate- mia) - Muu tai tuntematon kuvataiteen koulutus, alempi korkeakoulu- aste - Kuvataiteen maisteri; kuvataideakatemian loppututkinto - Valokuvaus (soveltavan taiteen koulutus) - Muu tai tuntematon kuvataiteen koulutus, ylempi korkeakoulu- aste - Kuvaamataidonopettaja - Kuvataiteen tohtori
Muu taiteilijakoulutus (alaa ei täsmennetty koulutusluokituksessa)	
- Muu tai tuntematon tai- dealan tai käsi- ja taidete- ollisuuden ammattikorkea- koulututkinto - Muu tai tuntematon tai- dealan tai käsi- ja taidete- ollisuuden ylempi ammat- tikorkeakoulututkinto	- Taiteen kandidaatti (alempi) - Muu tai tuntematon taiteen koulutus, alempi korkeakouluaste - Muu tai tuntematon taidealan koulutus, alempi korkeakouluaste - Taiteen maisteri - Muu tai tuntematon taiteen koulutus, ylempi korkeakouluaste - Taiteen lisensiaatti - Muu tai tuntematon taidealan lisensiaattikoulutus - Taiteen tohtori - Muu tai tuntematon taidealan tohtorikoulutus